“ONZE STRIJD IS NIET TEN EINDE”

Het Gentse Onafhankelijkheidsfront tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

- Jan Naert -

In de Tweede Wereldoorlog was het Onafhankelijkheidsfront één van de drijvende krachten achter het georganiseerde verzet in België. De organisatie streefde in haar strijd tegen de Duitse bezetter naar een bundeling van de democratische krachten over de ideologische grenzen heen[1]. Het Onafhankelijkheidsfront (OF) ontstond onder impuls van de Kommunistische Partij (KP) maar was er officieel onafhankelijk van, in tegenstelling tot de gewapende Partizanen (PA)[2]. Het communistische engagement tijdens de bezettingsjaren leidde er ertoe dat de beweging na de oorlog gezien werd als een communistische mantelorganisatie. De organisatie ontstond in Brussel. Vrij snel werden ook elders in het land afdelingen opgericht. In Gent duurde het tot midden 1941 alvorens er een eerste volwaardige Onafhankelijkheidsfront-afdeling tot stand kwam. De leidinggevende kern ervan bestond uit een intellectuele en politiek pluralistische strekking. De analyse van de naoorlogse geschiedenis van de Gentse afdeling van het Onafhankelijkheidsfront toont aan dat het relevant is om het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog niet altijd binnen het enge tijdskader 1940-1945 te bestuderen. Daarnaast blijkt dat het ideologisch profiel van het Onafhankelijkheidsfront genuanceerder en complexer was dan naoorlogse opdelingen doen vermoeden. De Franse historicus Jacques Semelin vatte het treffend samen : “*La résistance est en réalité un phénomène très complexe qui supporte mal les cadres d’interprétation trop rigides*”[3].

I. Inleiding [4]

In deze bijdrage staat de Gentse afdeling van het Onafhankelijkheidsfront (OF) tijdens, en vooral ná de Tweede Wereldoorlog centraal. Er wordt nagegaan hoe het de leden van het Gentse OF verging, wie de protagonisten waren en hoe de organisatie evolueerde op vlak van discours en ideologisch profiel. De casusstudie draagt bij aan het onderzoek naar de naoorlogse ontwikkelingen van verzetsbewegingen, een onderwerp dat tot nog toe weinig is bestudeerd. Deze analyse toont aan dat de naoorlogse evolutie van de verzetsorganisaties in België nauw samenhangt met de ideologisch-prosopografische samenstelling ervan tijdens de bezetting. Maar het gaat verder dan dat. Niet alleen de oorlogsjaren zijn van belang. Ik schuif de stelling naar voren dat de intellectuele strekking binnen de Gentse OF-afdeling deel uitmaakt van een bredere sociale en progressieve beweging die zich niet beperkt tot de bezettingsjaren zelf.

Naast het aanleveren van nieuwe kennis, wil dit artikel ook methodologisch een bijdrage leveren aan de studie van het verzet. Die bijdrage is tweevoudig. Ten eerste toont deze casus aan dat algemene modellen de lokale en ideologische realiteit, zoals die van het Gentse OF, maar moeilijk kunnen vatten. Bovendien is dit onderzoek een pleidooi voor het gebruik van een langetermijnperspectief bij de studie van verzetsorganisaties, in plaats van het traditionele tijdskader van 1940-1945. De casus van de Gentse OF-afdeling toont immers aan dat ook inzicht in zowel de voor- als naoorlogse maatschappelijke context van belang is om verzetsengagement te begrijpen.

Om de stelling te staven en de opgeworpen vragen te beantwoorden, werd een prosopografische aanpak gehanteerd. Er werd een beroep gedaan op de weinige restanten van het gefragmenteerde nationale OF-archief en het ledenblad, *Het Belfort*, dat de Gentse afdeling uitgaf. De belangrijkste gebruikte bronnen zijn de correspondentie tussen het OF, zowel op regionaal als nationaal niveau[5], en de Patriottische Milities[6] en persoons- en privé archieven[7]. Andere bronnen die geconsulteerd werden, zijn de erkenningsdossiers en

1. Pieter Lagrou, "Belgium", in Bob Moore (ed.), *Resistance in Western Europe*, Oxford, 2000, p. 50. **2.** De Partizanen (PA) vormden de gewapende arm van het communistisch verzet en waren direct gelinkt aan de Kommunistische Partij (KP). Zij pleegden heel wat aanslagen tegen zowel de Duitse bezetter als tegen collaborateurs. Niettegenstaande er vaak contacten waren tussen het Onafhankelijkheidsfront (OF) en de Partizanenkernen, door de belangrijke rol van communisten in het OF, waren dat verschillende entiteiten. **3.** Jacques Semelin, *Sans armes face à Hitler. La résistance civile en Europe (1939-1945)*, Paris, 1998, p. 45. **4.** Ik bedank zowel Bruno De Wever als de anonieme referenten voor de inhoudelijke tips. Daarnaast ben ik Alexander Jocqué erkentelijk voor de vele vormelijke en kritische opmerkingen, evenals Rudi Van Doorslaer, voor de begeleiding van mijn masterscriptie waaruit dit artikel voortkomt. **5.** "Algemene briefwisseling regionale comités, Gand/Gent", *Archief van het Onafhankelijkheidsfront* (CegeSoma AA 2127, nr. 310). **6.** Patriottische milities : Opgericht in 1941, en officieel aangesloten bij het OF als deelorganisatie sinds 1942. Zij waren er gekomen op initiatief van de KP, en traden pas in juni 1944 in actie. De meeste leden waren afkomstig uit de verschillende OF comités. Bedoeling was om hen te doen uitgroeien tot een brede organisatie die tot gewapende actie zou over gaan bij de bevrijding. Iets waar zij niet in slaagden. **7.** Bv. het archief van Albert Maertens, gedeponeerd in het liberaal archief (Archief Albert Maertens, 16.0.16.4.00). Maar ook het archief van André Alers, gedeponeerd in het CegeSoma : *Archief André Alers betr. naoorlogse aktiviteiten in verenigingen van verzetslui en politieke gevangenen* (CegeSoma, AA 601/1).

bijhorende documentatie per regio, zoals die bewaard worden in het Nationaal Museum van de Weerstand[8]. Opvallend was de afwezigheid van het regionale archief van het Gentse OF.

In het wetenschappelijk onderzoek naar de oorsprong, werking en evolutie van het verzet in België tijdens de Tweede Wereldoorlog valt vooral op dat bepaalde aspecten van de naoorlogse geschiedenis van de verzetsbewegingen onderbelicht zijn gebleven[9].

De politieke rol van het verzet in België na september 1944 kreeg de meeste aandacht, maar zonder oog te hebben voor interne discussies en evoluties binnen de bewegingen. De Britse historicus Martin Conway stelde vast dat die politieke rol van de verzetsorganisaties in de politieke restauratie van België eerder gering was[10]. Hij concludeerde net als Pieter Lagrou dat het verzet zijn morele autoriteit van tijdens de oorlog niet kon vasthouden, omdat de traditionele politieke en maatschappelijke structuren te sterk waren. Bijgevolg was het verzet politiek al in 1947 uitgespeeld[11]. Dit strookt met de bevindingen van José Gotovitch in diens standaardwerk over het OF en de KP tijdens de bezetting. Na analyse van de Brusselse KP- en OF-afdelingen besluit hij voor de naoorlog : "*L'essentiel est cependant que la force réelle du F.I., sur lequel le P.C. paraît avoir tout misé, n'est que circonstancielle. Le Front de l'Indépendance n'était pas issu d'un contrat entre organisations, mais de mouvements individuels portés par la volonté de libération. Celle-ci acquise, il perdait toute motivation et ne correspondait plus en rien à une éventuelle ‹zuil›, un des piliers fondateurs de la société belge. De surcroît, les mois décisifs d'octobre et novembre 1944 ont permis d'isoler, de ternir son image, de faire peur. En s'identifiant totalement à ce combat qui paraît désormais vain et sans objectifs, le P.C. s'est trompé et desservi. Tout le tissu d'organisations liées à la guerre sera donc cantonné dans une fonction symbolique et commémorative que la guerre froide réduira encore*"[12].

Bruno De Wever en Koen Aerts bestudeerden de naoorlogse beeldvorming en herinnering aan het verzet, die na de bevrijding ontstonden[13]. Eén van de verklaringen die zij naar voren schuiven voor het ontbreken van

8. *Historiques MP/PM Section Gand/Gent* [Dossier A9, Nationaal Museum van de Weerstand (NMW)]. **9.** Uitzonderingen zijn : Elle Declerq, *Het Oostendse verzet in de nadagen van Wereldoorlog II. Een lokale studie naar de rol van het verzet in het naoorlogse machtsvacüum van de bevrijding tot de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen*, licverh., Universiteit Gent, Gent, 2007 en Ward Baeten, *Het Kempisch Legioen. De dubbele strijd van een verzetsbeweging 1942-1944 en 1944-1961*, licverh., Universiteit Gent, Gent, 2004. **10.** Martin Conway, *The Sorrows of Belgium. Liberation and political reconstruction (1944-1947)*, Oxford, 2012. **11.** Pieter Lagrou, "Verzet en naoorlogse politiek", in Luc Huyse & Kris Hoflack (red.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België*, Leuven, 1995, p. 45-68. **12.** José Gotovitch, *Du rouge au tricolore. Les communistes belges de 1939 à 1944. Un aspect de l'histoire de la résistance en Belgique*, Bruxelles, 1992, p. 454-455. Een soortgelijke conclusie voor het OF in Henegouwen : Fabrice Maerten, "Le Front de l'Indépendance ou la résistance comme instrument du Parti communiste dans le Hainaut en 1940-1944. Entre réalité belge et rêve soviétique", in *Annales du Cercle et d'Archéologie de Saint-Ghislain et de la Région*, 2008, 11, p. 508-515. **13.** Bruno De Wever & Koen Aerts, "Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen", in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 2012 (2), p. 79-106.

een collectief gedragen verzetsherinnering is de naoorlogse interne verdeeldheid van verzetsbewegingen. Andere factoren waren volgens hen de zwakke sociale status en de intellectuele verarming van het verzet na de oorlog. Daardoor vonden het verzet en zijn vertegenwoordigers de weg niet naar kanalen en fora die opinievorming en representatie konden helpen en verspreiden.

De stiefmoederlijke behandeling van het OF en het links-communistische verzet in het algemeen, is een andere constante in de vele lokale studies van het verzet. In relatie met de naoorlog wordt het OF simpelweg bestempeld als een 'verdwijnende factor'[14]. De organisatie was nochtans nooit eerder het centrale onderwerp van een studie. De interne spanningen in het Nationaal Secretariaat en Nationaal Comité, de relatie met de KP, en de algemene evolutie van het OF zijn nog nooit onderzocht. Met andere woorden : de periode van september 1944 tot het imploderen van het OF in 1951 is een blinde vlek[15]. De belangrijkste uitzonderingen op de betuttelende houding ten opzichte van het communistische en links georiënteerde verzet in het wetenschappelijk onderzoek, is het werk van José Gotovitch[16]. Hij analyseerde zowel de communistische betrokkenheid in Brussel, als de verhouding met de nationale organisatie van het OF. Hoewel ook hij maar weinig aandacht heeft voor het naoorlogse wedervaren van de protagonisten van de Brusselse kern, maakt zijn studie het belangrijke engagement van communistische en andere linkse intellectuelen in de hoofdstad duidelijk[17].

Eva Schandevyl bouwde voort op deze vaststelling in haar onderzoek naar de netwerken van linkse intellectuelen in België[18]. Zij focust, in navolging van José Gotovitch, hoofdzakelijk op de Brusselse intellectuele en antifascistische netwerken die rond de *Université libre de Bruxelles* (ULB) aardden[19]. Haar analyse omvat het interbellum, de oorlog en de periode erna. Schandevyl stelde vast dat organisaties als het *Comité de Vigilance des Intellectuels antifascistes*[20] (CVIA) reeds vóór de oorlog

14. Een uitzondering is de doctoraatsverhandeling van Karolien Steen over het verzet in Gent. Zij ging in haar epiloog kort in op de naoorlogse twisten. Deze bijdrage bouwt hier verder op. [Karolien Steen, *De schemerzone van een stad in oorlog. De evolutie van het verzet in Gent (1940-1944): van ongestructureerde initiatieven tot georganiseerde verzetsbewegingen*, doctverh., Universiteit Gent, Gent, 2007, p. 504-514]. **15.** Voor de eerste naoorlogse maanden : José Gotovitch, "Communistes et Résistants : les (en)jeux de dupes d'une libération", in Renaud Gahide (dir.), *Jours de Paix,* Bruxelles, 2001, p. 49-99. **16.** Voor een meer sociologische benadering : Fabrice Maerten, *Du murmure au grondement. La Résistance politique et idéologique dans la province de Hainaut pendant la Seconde Guerre mondiale (mai 1940-septembre 1944)*, Mons, 1999. **17.** José Gotovitch, *Du rouge au tricolore…*, p. 443-457. **18.** Met betrekking tot het communisme : Eva Schandevyl, "Een bijdrage tot de studie van het intellectuele veld in België : communistische intellectuelen tijdens de Koude Oorlog (1945-1956)", in *Belgisch tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1999 (4), p. 1003-1049. **19.** Eva Schandevyl, *Tussen revolutie en conformisme. Het engagement en de netwerken van linkse intellectuelen in België (1918-1956)*, Brussel, 2011, p. 169-254. **20.** *Comité de Vigilance des Intellectuels Antifascistes* was een verzameling van intellectuelen die zich verenigden tegen het fascisme. De vereniging was opgericht naar Frans voorbeeld, waar zo'n 8.000 intellectuelen bij aangesloten waren. In België verzamelden zij een 700-tal intellectuelen uit vooral de Franstalige intellectuele netwerken. Volgens Schandevyl ging het vaak om mensen die, gezien hun academische positie, niet makkelijk konden deelnemen aan collectieve acties. De organisatie zorgde vooral voor een versteviging van losse persoonlijke contacten.

intellectuelen mobiliseerden om zich buiten de politieke partijen om te organiseren in de strijd tegen het fascisme. De onderzoekster staat niet uitgebreid stil bij het engagement van intellectuelen in de verschillende verzetsbewegingen, maar haar werk biedt wel een vernieuwend en interessant perspectief : Schandevyl toont niet alleen aan op welke manier sociale en intellectuele netwerken een belangrijke rekruteringsbron voor verzetslui vormden, maar pleit er bovendien voor om de traditionele temporele afbakening van 1940-1945 te doorbreken.

Specifiek onderzoek naar de rol die intellectuelen binnen verzetsbewegingen in België speelden, leverde lange tijd een magere oogst op. De laatste jaren krijgt deze thematiek echter meer aandacht, met belangrijk onderzoek van Bibiane Fréché en José Gotovitch naar de rol van schrijvers in het verzet. Fréché toonde aan dat er voor Wallonië kan worden gesproken van een 'literair verzet'. Maar ze nuanceert met de vaststelling dat de meesten van die schrijvers zelden zuiver literaire engagementen aangingen. Ze oefenden 'traditionele' verzetstaken uit. Van specifieke literaire, verhalende producties die de verzetsgeest moesten aanwakkeren, was er zo goed als geen sprake[21]. Dit is een vaststelling die Gotovitch in zijn verschillende studies over de clandestiene pers bijtreedt[22]. Systematisch onderzoek naar intellectuelen en het verzetsengagement ontbreekt evenwel, wat in schril contrast staat met de Franse situatie. Opnieuw is de enige uitzondering Gotovitch die recent de eerste stappen zette in het onderzoek naar communistische intellectuelen en hun rol tijdens de oorlog[23].

Niet alleen is de Franse verzetshistoriografie heel wat omvangrijker, ze is conceptueel ook beter gefundeerd[24]. Bovendien hebben historici voor de studie van intellectuelen in het verzet in Frankrijk niet het monopolie[25]. Sociologen leverden er een belangrijk deel van de onderzoeksinspanning[26]. In Frankrijk staat de vraag naar *l'engagement* van de verzetsstrijder centraal[27]. Opvallend is dat men in die traditie makkelijker de traditionele grenzen van 1940-1945 overstijgt. Zo benadrukten Giselle Sapiro en Fabienne Federini beiden het grote belang van de vooroorlogse periode, waarbij gefocust wordt op

21. Bibian Fréché & Cécile Vanderpelen-Diagre, "Les écrivains dans la résistance en Belgique francophone", in Bruno Curatolo & François Marcot, *Écrire sous l'occupation. Du non-consentement à la résistance France-Belgique-Pologne, 19140-1945*, Rennes, 2011, p. 274-275. **22.** José Gotovitch, "Presse clandestine en Belgique, une production culturelle?", in *Idem*, p. 113-115. **23.** Paul Libois & Aloïs Gerlo, *Paul Libois, un intellectuel communiste*, 2014, Bruxelles, p. 26 en Aloïs Gerlo, "La lutte sociale et la résistance, le communiste", in José Gotovitch, *Du communisme et des communistes en Belgique. Approches critiques*, Bruxelles, 2012, p. 419-427. **24.** Voor een overzicht van verzetshistoriografie in West-Europa : Karolien Steen (& Jan Laplasse), *De schemerzone van een stad in oorlog…*, p. 29-91. Voor een specifiek Frans beeld : Laurent Douzou, "L'écriture de l'histoire de la résistance", in François Marcot (dir.), *Dictionnaire historique de la résistance. Résistance intérieure et France libre*, Paris, 2006, p. 834-840. **25.** Antoine Prost, "Résistance et société : quels liens ?", in *Le Mouvement social*, 1997, n° 180, p. 3-8. **26.** Giselle Sapiro, "Intellectuels et artistiques (milieux)", in François Marcot (dir.), *Dictionnaire…*, p. 891-893 en Fabienne Federini, *Écrire ou combattre. Des intellectuels prennent les armes (1942-1944)*, Paris, 2006, p. 123-158. **27.** Olivier Wieviorka, "À la recherche de l'engagement (1940-1944)", in *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, 1998, n° 60, p. 66-67 en François Marcot, "Pour une sociologie de la résistance : intentionnalité et fonctionnalité", in *Le Mouvement social*, 1997, n° 180, p. 21-41.

"Het Gentsche volk eischt een democratische regeering". In november 1944 was er op de nationale betoging van het Onafhankelijkheidsfront tegen de regering Pierlot in Brussel ook een Gentse delegatie afgevaardigd. (Foto CegeSoma nr. 81877)

continuïteiten : "*Cette 'hypothèse de la continuité' a donc nécessité de chercher antérieurement à juin 1940 les prémices de leur engagement résistant, en portant une attention toute particulière à la nature de leur intervention publique durant les années 1934-1939*"[28].

Wat het Belgische verzet in haar geheel betreft, ontwikkelde Fabrice Maerten tot slot een algemene verzetstypologie, gebaseerd op de categorieën Belgisch patriottisme en antifascisme[29]. Aan de hand hiervan duidt hij de ideologische diversiteit die de Belgische verzetsorganisaties typeerde. Zijn model verklaart zo ook de houding ten aanzien van naoorlogse politieke splijtzwammen als de repressie en de koningskwestie, die de verschillende verzetsorganisaties lijnrecht tegenover elkaar deden staan.

II. Het Gentse Onafhankelijkheidsfront tijdens de Tweede Wereldoorlog : antifascistisch en patriottisch?

Patriottisme en antifascisme in België in de Tweede Wereldoorlog

Volgens Fabrice Maertens algemeen Belgisch verzetsmodel wordt het Belgische patriottisme in de verzetsliteratuur steevast gesitueerd bij de politieke en socio-economische elite, meer bepaald de (Franstalige) middenklasse, de hogere burgerij, de adel en gewezen militairen[30]. Dat is niet verwonderlijk. Deze groepen verteerden de interbellumjaren moeilijk en stoorden zich vooral aan de vermeende besluiteloosheid van de liberale parlementaire democratie, die geen adequaat antwoord had op de politieke en economische crisis. De sociale elite in België zette in die jaren dan ook in op een sterke uitvoerende macht, onder leiding van een krachtdadige, jonge vorst, Leopold III. De koning was voor de vier groepen de verpersoonlijking van het patriottisme. De combinatie van monarchistische, Leopoldistische en belgicistische gevoelens lag aan de basis van het engagement in het verzet tegen de nazistische bezetter, in de schoot van bewegingen zoals het Geheim Leger.

Antifascistische gevoelens lijken deze vier sociale categorieën daarentegen minder te inspireren. Althans volgens Fabrice Maerten, die onder de de term 'antifascisme' zowel de communistische als de gematigd linkse initiatieven uit christendemocratische, socialistische en liberale hoek plaatst. Over de kopstukken van de drie grote politieke families merkt hij terecht op dat zij vaak pas zeer laat tot actie overgingen. Hun houding

28. Fabienne Federini, "Entrées en résistance. Trajectoires de pionniers de la résistance française", in *Protester au XIXème et XXème siècles. Histoire et sociologie des mouvements sociaux (Colloque organisé par l'association française de sciences politiques, 28-29 september 2006)*, Paris, p. 2-3 (ongepubliceerde lezing). **29.** Fabrice Maerten, "Les courants idéologiques et la résistance belge. Une adhésion limitée", in *Les courants politiques et la résistance : continuities ou ruptures? Actes du colloque international d'Esch sur Alzette*, Luxembourg, 2003, p. 302-334 en Id., "Het verzet : antifascisme en patriotisme", in Mark Van den Wijngaert (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, 2004, p. 207-263. **30.** Ook in Gent zien we dat er georganiseerde verzetsinitiatieven in dergelijke milieus tot uiting komen. Tegen die achtergrond is de oprichting van de Gentse V–Liga belangrijk. Een initiatief dat vooral rekruteerde in Franstalige burgerlijke milieus, onder impuls van de adelijke familie de Hemptinne. Voor meer info zie het werk van Karolien Steen.

werd gekenmerkt door het attentisme. De belangrijkste doelstelling van de politieke zwaargewichten van de traditionele partijen was dan ook om de bezetting zo ongeschonden mogelijk door te komen. Volgens hen kon dit door de werking van de zuilen te blijven garanderen[31].

Deze laatste vaststelling gaat vooral voor Vlaanderen op, waar het antifascisme veel minder aanwezig was. De zwakkere positie van de socialistische en communistische partijen in Vlaanderen speelt hierin een belangrijke rol[32]. Maar ook met betrekking tot het patriottische sentiment als drijfveer voor verzet is Fabrice Maerten duidelijk. De herinnering aan 1914-1918 is in Wallonië een sterkere aanleiding voor anti-Duitse gevoelens, dan in Vlaanderen. Maerten besluit dan ook dat "een minder uitgesproken antifascisme en een lauwer patriottisme de Vlamingen beletten zich in grotere aantallen naast de Franstaligen te scharen in de gelederen van het verzet"[33]. Het sterke patriottisme in Brussel en Wallonië, en van de Franssprekende elites in Vlaanderen, stond haaks op de toenemende Vlaamse wrevel ten aanzien van de Belgische staat. Dat ongenoegen kwam voort uit het activisme van de Eerste Wereldoorlog en won aan belang tijdens het interbellum, wanneer duidelijk werd dat de Belgische staat verschillende Vlaamse eisen maar moeizaam inwilligde. Dit verklaart het kleinere engagement van Vlamingen in het verzet en de naoorlogse dichotome beeldvorming van een collaborerend Vlaanderen en een opstandig Brussel en Wallonië[34].

Tot slot is het belangrijk op te merken dat de scheidslijn tussen antifascisme en patriottisme niet absoluut is, zoals Fabrice Maerten zelf aangeeft. Beide sentimenten konden samen voorkomen en aangevuld of versterkt worden door pro-communistische, Engelsgezinde of anti-Duitse gevoelens.

Samenstelling van het Gentse OF : antifascistische intellectuelen

De eerste, ideologisch erg diverse leden van de Gents OF-kern vonden elkaar vooral via studentenverenigingen als het Liberale Vlaamse Studenten Verbond (LVSV) en het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal Wel Gaan. Die laatste studentenbeweging was uitgesproken vrijzinnig en Vlaamsgezind, en riep al vanaf het midden van de jaren 1930, tegen de achtergrond van de Spaanse burgeroorlog, op tot een antifascistisch front[35]. De jonge en studentikoze intellectuelen weken in die optiek niet af van de grote intellectuelen die internationale congressen organiseerden en druk schreven over hun houding tegenover het fascisme in Spanje[36]. Overal in Europa en in de Belgische universitaire en intellectuele milieus werd hierover gediscusseerd.

31. Fabrice Maerten, "Les courants idéologiques et la résistance belge"…, p. 302-334. **32.** Id., "Het verzet : antifascisme en patriotisme…", p. 215. **33.** *Ibidem*. **34.** Rudi Van Doorslaer, "Gebruikt verleden. De politieke nalatenschap van de Tweede Wereldoorlog in België (1945-2000)", in Bruno De Wever & Gita Deneckere (red.), *Geschiedenis maken. Liber Amicorum Herman Balthazar*, Gent, 2003, p. 227-249. **35.** De aanwezigheid van enkele oud 't Zallers in het Gentse verzet is sterk verschillend met de context van de Eerste Wereldoorlog. Toen waren er enkele prominente activisten afkomstig uit oud 't Zal Wel Gaan kringen. [Zie : Brian De Ruyver (e.a.), "t Zal Wel Gaan", in Réginald De Schrijver (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, p. 3107-3109.] **36.** Thomas von Vegesack, *De intellectuelen. Een geschiedenis van het literair engagement : 1898-1968*, Amsterdam, 1989, p. 174-184 en Fabienne Federini, *Écrire ou combattre*…, p. 123-158.

Die overtuigingen werden niet enkel gedeeld door 'liberale' intellectuelen, de traditionele kern van 't Zal Wel Gaan. Heel wat marxistische, communistische en socialistische vrijdenkers vonden de weg naar de studentenorganisatie[37]. Tussen 1930 en 1932 speelden Walter De Brock[38], Gerard Van Moerkerke[39] en René Van Ganse er de eerste viool. In de jaren erna waren ook Jan Dhondt en André Mandrijckx[40] prominente leden, onder het voorzitterschap van Werner De Jonge en later Albert Maertens[41]. Oudgediende Lucien De Coninck[42] stuurde in die periode de oudledenbond aan[43]. Ze voegden een antifascistische motivatie toe aan hun oppositie tegen katholieke studentenbewegingen.

't Zal Wel Gaan was strikt gezien een politiek neutrale studentenvereniging. Enkel democratische waarden op zich lagen aan de basis van het engagement van de leden. Hiervan getuigen de aantekeningen van Albert Maertens, die eind jaren 1930 voorzitter was geweest van zowel 't Zal Wel Gaan als het LVSV. In het blaadje *Neo-Humanisme* riep hij op om "In plaats van elkaar onderling te bekampen, zich te vinden om de atmosfeer aan de Universiteit te zuiveren…"[44]. In een later nummer hamerde hij nogmaals op de noodzakelijkheid van een progressief en antifascistisch front, teneinde "Alle studentenmiddens van dat gespuis, dat zich voorbereidt om politiek terreur te voeren te zuiveren"[45]. Gezien deze ideologisch neutrale, democratische en anti-fascistische inslag van de studentenvereniging, was het geen toeval dat enkele militante "'t Zallers" uit de jaren 1930 later betrokken waren bij de oprichting van de Gentse OF kern.

De eerste uitgesproken antifascistische initiatieven in Gent aan het begin van de Tweede

37. Zie hiervoor o.m. Liliane Stakenborghs, *Het Taalminnend studentengenootschap 't Zal Wel Gaan en haar oudledenbond tijdens het interbellum, 191-1940. Een verkennend onderzoek*, licverh., Universiteit Gent, Gent, 1990, p. 177-179. **38.** Walter De Brock was een socialist die tijdens de bezetting communist werd. Was oud voorzitter van 't Zal Wel Gaan en was een vriend van Lucien De Coninck op het einde van de jaren 1920. Hij bracht oud 't Zal Wel Gaan voorzitter Albert Maertens aan in het Gentse OF. Bovendien kende hij reeds lange tijd Willy De Coninck (zie verder). Zij waren samen lid geweest van een Marxistisch studentengenootschap. (Alle biografische noten in dit artikel zijn gebaseerd op het compendium dat Karolien Steen in haar doctoraat opstelde). **39.** Gerard Van Moerkerke was een communistisch journalist die in Gent gestudeerd had en ook lid was geweest van 't Zal Wel Gaan in het begin van de jaren 1930. Begon mee met de clandestiene communistische krant in Gent, *Volkswil*. Hij diende echter al snel uit Gent te vluchten. **40.** André Mandrijckx was een jong advocaat en communist die in het interbellum leider was geweest van de Geunificeerde Gentse socialisten aan de Gentse universiteit. Militeerde korte tijd in het verzet, maar werd aangehouden, gedeporteerd en gedood in Duitsland. **41.** Albert Maertens was studentenleider en voorzitter van zowel 't Zal Wel Gaan als het Liberaal Vlaams Studentenverbond (LVSV). Werkte voor de oorlog als advocaat in het Gentse. Hij was uitgesproken liberaal, vrijzinnig en Vlaamsgezind en ging in de eerste helft van de bezetting verschillende verzetsengagementen aan. Na een arrestatie door de bezetter diende hij zijn activiteiten stop te zetten. **42.** Lucien De Coninck was uitgesproken vrijzinnig en communist. Hij werkte aan de Gentse Universiteit als doctor-assistent in de biologie en later als professor. Hij was oud lid van 't Zal Wel Gaan en ronselde zeer actief voor het Gentse OF in de intellectuele netwerken van de universiteit en de vrijmetselarij. Lid van de KP sinds 1942. **43.** Liliane Stakenborghs, *Het taalminnend…*, p. 265. **44.** Albert Claes, "Van flamingant tot antifascist", in Albert Maertens, Henri Christiaen & Luc Pareyn (red.), *Albert Maertens. Sociaal bewogen en liberaal*, Gent, 2001, p. 89-92. **45.** *dem*, p. 90-91.

Wereldoorlog kwamen evenwel hoofdzakelijk uit liberale hoek[46]. Albert Maertens was hier één van de spilfiguren van. Hij organiseerde samen met onder meer Henri Story de verspreiding van sluikpers en het verzamelen van politieke en militaire inlichtingen[47]. Dat de eerste impulsen uit deze hoek kwamen, hoeft niet te verwonderen. Net als elders moesten de linkse militanten in Gent zich in eerste instantie gedeisd houden wat betreft antifascistische acties. Door het niet-aanvalsverdrag tussen Duitsland en de Sovjet-Unie waren de handen van de communisten tot de zomer van 1941 gebonden. Bovendien waren de Gentse socialistische en syndicale milieus murw geslagen door de syndicale manoeuvres van Hendrik De Man en de oprichting van de Unie van Hand- en Geestesarbeiders (UHGA), een door de Duitsers opgerichte eenheidsvakbond[48]. Pas na de Duitse inval in de Sovjet-Unie kozen de Gentse communisten resoluut voor een collectief én antifascistisch verzet, en gingen ze *du rouge au tricolore*[49].

De verbreking van het niet-aanvalspact door Duitsland in juni 1941 was de trigger voor de oprichting van een volwaardig, veelkleurig Gents OF-comité. Dit gebeurde op aangeven van twee communisten : Gerard Van Moerkerke gaf de eerste aanzet en Willy De Coninck gaf de organisatie concreet vorm[50]. De jonge organisatie ontstond dus wel vanuit een communistische impuls, en stond daardoor in contact met bijvoorbeeld de Partizanen. Maar in tegenstelling tot die laatsten, was de strijd van het OF hoofdzakelijk ongewapend. In samenwerking met andere organisaties, zoals bijvoorbeeld de Dienst Solidariteit[51], waren de leden van het OF vooral actief in de sluikpers. Daarnaast zamelden zij geld in en ronselden ze nieuwe verzetslui[52].

Naast vooroorlogse banden in vrijzinnige, Vlaamsgezinde en andere studentenbewegingen, wijst Karolien Steen terecht ook familiale, professionele en vriendschapsrelaties aan als een tweede belangrijke rekruteringsbasis voor het verzet van de Gentse intellectuelen. In het Gentse moeten die vooral in de onderwijswereld worden gezocht. Zo betrok Willy De Coninck, zijn broer, de eerder genoemde Lucien De Coninck. De broers De Coninck namen vanaf dan het voortouw in de rekrutering van het verzet onder intellectuelen[53]. Willy, studiemeester van het Gentse atheneum, zorgde ervoor dat de leraars André

46. Karolien Steen, *De schemerzone…*, p. 140-141. **47.** Vooral de relaties met de Gentse liberale schepen en verzetsman Henri Story waren van groot belang (Steen, *De schermerzone…*, p. 285-294). **48.** Rik Hemmerijckx, "À la guerre comme à la guerre. Gentse socialisten tussen collaboratie en verzet (1940-1944)", in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1993 (3-4), p. 529-572. **49.** José Gotovitch, *Du rouge au tricolore*.… **50.** De Coninck bleek de ideale persoon voor dat werk. Hij had sterke banden met enkele intellectuelen en was oud Spanje strijder. Hij was studiemeester aan het Gentse atheneum (vanaf 1941, ervoor aan het atheneum in Berchem). Hij was tevens de broer van Lucien De Coninck. **51.** Dit was een hulpstructuur die in oorsprong door communistische verzetslui werd uitgewerkt. Maar al snel ging ze in het OF op. Ze voorzag geld voor de slachtoffers van de repressie van de Duitse bezetter. **52.** Op de werking en acties van het OF tijdens de oorlog wordt in deze bijdrage niet verder ingegaan. Dat werd reeds onderzocht door Karolien Steen in haar doctoraatsscriptie. **53.** Karolien Steen, *De schemerzone…*, p. 294-300.

Alers[54] en Gerard Schoofs[55] toetraden tot het OF. Hierdoor werd de relatie tussen het Gentse OF en de Leraarsbond Middelbaar Onderwijs (LOMO)[56] gevoelig versterkt. Via het onderwijs en linkse culturele kringen werd ook socialistische schrijver-pedagoog Achilles Mussche actief[57]. Hij was tot eind 1943 één van de drijvende krachten achter *Het Belfort*, het sluikblad van het Gentse OF-comité. En door toedoen van Walter De Brock liet Willy De Coninck tot slot al vroeg de liberale flamingant Albert Maertens aansluiten. Die mobiliseerde vervolgens zijn partijgenoot en jurist Laurent Merchiers voor de verdere uitbouw van de clandestiene pers[58].

Lucien De Coninck wierf samen met Karel-Maurice Nuyens dan weer vooral aan de Gentse universiteit[59]. De communistische professoren Valère Billiet[60] en Arthur Vandeputte[61] werden op die manier bij het OF betrokken. Lucien De Coninck introduceerde ook de schrijver Herman Thiery (Johan Daisne), van wie hij peter was, in de Nederlandstalige vrijmetselaarsloge 'De Zwijger'[62]. Thiery ronselde op zijn beurt de jonge communist en schoolkameraad Robert Mussche. Hij vormde een tijdlang de verbinding tussen het Gentse OF en de gewapende acties van de communistische Partizanen[63].

Naar het einde van de oorlog kende het Gentse OF tot slot een instroom van leden van de uitgesproken patriottische Gentse V-Liga[64]. Toen de bezetter deze organisatie ontmantelde, sloten verschillende leden zich bij het OF en de latere Patriottische Milities (PM) aan. Afkomstig uit Franstalige, katholieke

54. André Alers was uitgesproker katholiek. Hij was leraar Frans en Latijn op het Koninklijk Atheneum in Gent en stichtte mee LOMO (zie verder). Hij schreef mee aan de clandestiene pers van het Gentse OF. Werd opgepakt en naar Buchenwald gedeporteerd. *Des hommes en guerre. Les soldats belges entre ténacité et désillusion, 1914-1918*, Bruxelles, 2005; Tom Simoens, *Het gezag onder vuur. Over de conflicten tussen soldaten en hun oversten aan het IJzerfront*, Brugge, 2011. **55.** Gerard Schoofs was collega van Alers op het Gentse atheneum en ook verbonden aan LOMO. Hij diende zij verzetsactiviteiten tijdelijk stop te zetten door een arrestatie, maar dook onder. **56.** LOMO was een organisatie met verschillende kernen in Vlaanderen. Ze trachtte de impact van de Nieuwe Orde op de schoolgaande jeugd tegen te gaan. **57.** Raymond Vervliet, "Achilles Mussche", in Réginald De Schrijver (red.), *NEVB*, Tielt, 1998, p. 2112-2113. **58.** Karel Poma, "Het verzet", in Luc Pareyn e.a. (red.), *Sociaal...*, p. 28-33. **59.** José Gotovitch, *Paul Libois…*, p. 26. Gotovitch toonde aan dat Nuyens de directe link vormde met het OF in Brussel en de nationale koepel voor Gent. Hij kende onder meer de communistische professor Paul Libois van de ULB. **60.** Valère Billiet was een communistische en Vlaamsgezinde Gentse universiteitsprofessor binnen de exacte wetenschappen. In de tweede helft van de bezetting was hij via enkele collega's bij het OF geïntroduceerd. In het laatste jaar nam hij een leidinggevende positie binnen het Gentse OF. **61.** Arthur Vandeputte was evenzeer een communistisch gezinde universiteitsprofessor, maar stond geboekstaafd als gematigd. Hij was via collega Billiet bij het Gentse OF betrokken geraakt. Hij speelde vooral op het einde een belangrijke rol. **62.** De Coninck was een drijvende kracht geweest achter de oprichting van de Gentse Nederlandstalige loge "De Zwijger" (Johan Van Hecke, *Johan Daisne. Tussen magie en werkelijkheid, 1912-1978*, Antwerpen, 2014, p. 133). **63.** Thiery was een jonge communist en goede vriend van Johan Daisne. Hij had tijdens de burgeroorlog contacten in Spanje en schreef hierover in *Vooruit*. Hij engageerde zich ook voor de opvang van Spaanse kinderen en wezen in Gent (Rudi Van Doorslaer, Bruno De Wever & Martine Van Asch, *Gekleurd verleden. Familie in oorlog*, Tielt, 2010, p. 103-118). **64.** Karolien Steen, *De schemerzone…*, p. 408-449.

en burgerlijke milieus, hadden zij een ander profiel dan de oorspronkelijke leden van het OF. De adellijke familie de Hemptinne spoorde deze sociale groepen aan tot een actief engagement. De belangrijkste namen hier zijn Gustave Fortie, Gustaaf De Ruick en Felix Goethals[65]. Het is trouwens pas met de oprichting van de Patriottische Milities uit enerzijds de (militaire) restanten van de V-Liga en anderzijds uit militant-communistische initiatieven, en het zicht op de bevrijding, dat het antifascisme zich uitte als gewapend verzet. Voorheen bestond het antifascisme quasi uitsluitend uit pacifistisch, ongewapend verzet en het stilhouden van radicaal revolutionair gedachtegoed zoals bij de intellectuele communist Lucien De Coninck. Dit werd na de oorlog door Karel Poma benadrukt, destijds een belangrijk lid van de aan het OF gelieerde *Nationale Studenten Groepering*[66]. Ook was volgens diezelfde de band met de communistische Partizanen niet altijd even duidelijk.

Ideologisch pluralisme als naoorlogs discours?

In de weinig overgebleven naoorlogse getuigenissen wordt steeds de ideologische pluriformiteit van het OF benadrukt[67]. Zo schreef Alers in februari 1945 een artikel in *Het Belfort*[68], getiteld *Niet alle progressieven zijn Communisten*, waarin hij duidelijk maakte dat het Gentse OF geen communistische organisatie was. Het zat hem duidelijk hoog, want hij voelde de noodzaak om te verantwoorden waarom er hoofdzakelijk communistische sprekers waren geweest op een nationale OF-meeting – wat hij blijkbaar ook zelf problematisch vond omdat hiermee de verkeerde indruk werd gewekt : "Inderdaad de katholieke ministers waren evenals hun collega's op het [nationale OF-] Congres uitgenodigd. Dat zij niet kwamen, is hun zaak. Maar vandaar te besluiten dat het OF onder de leiding staat van communisten omdat de communistische ministers zich de moeite getroostten op het Congres aanwezig te zijn, en daartoe enkele woorden van alleenstaande sprekers aan te halen zonder zich er ook maar te bekommeren over wat andere sprekers zegden, bewijst ons, katholieken, dat de oude partijpolitiek met opzet den Weerstand saboteert". Het valt voorts op dat er na de oorlog stukken in *Het Belfort* anoniem onderschreven werden met 'een liberaal' of 'een katholiek'. Het typeert de bezorgdheid om de politieke en ideologische reputatie van het OF.

Ook in andere media dan *Het Belfort* klonken gelijkaardige geluiden. Lucien De Coninck schreef al in 1945 over "onzer geschiedenis, van een aantal menschen die deel uitmaakten van wat men zou kunnen noemen een groepje Vlaamsche Intellectuelen"[69]. Ook hij

65. De relatie tussen de restanten van de V-Liga en de intellectuele leiding van het Gentse OF is moeilijk in te schatten. Ze werkten goed samen tijdens de bezetting, maar na de oorlog onstonden de eerste conflicten (zie verder). **66.** Karel Poma, *Student in het verzet. Mijn herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog*, Gent, 2010. **67.** *"Lucien De Coninck (1909-1988) Bioloog, Humanist, 't Zaller"*, Gent, 1990; Wilfrida Decraemer e.a., *Life and work of Prof. Lucien De Coninck. Biologist, humanist and freemason*, Gent, 2009; Dirk Martin, "Karel Poma en het verzet", in Luc Pareyn, *Van natuur tot cultuur. Huldeboek Karel Poma*, Gent, 2000, p. 31-38; Karel Poma, *Student*…. **68.** "*Niet alle progressieven zijn communisten*", in *Het Belfort*, 2.1945 (CegeSoma, BG 30). **69.** Lucien De Coninck, "De intellectueel verlaat zijn ivoren toren", in *Alumni. Tijdschrift van den Kring der Alumni van de Wetenschappelijke Stichtingen* (*Nummer gewijd aan den Weerstand en aan de Gevangenschap*), 15, 1, 11.1945, p. 350.

Albert Maertens was van bij de oprichting van het Gentse Onafhankelijkheidsfront, één van de drijvende krachten. Na de oorlog was hij aanvankelijk substituut-Krijgsauditeur. Maar al snel werd hij directeur-generaal bij Het Laatste Nieuws. *Zo speelde hij als Vlaamsgezinde stem een belangrijke rol achter de schermen van de liberale partij. (Foto Liberaal Archief)*

benadrukte "de groote verschillen in vorming, in levensbeschouwing, in personaliteit" en het feit dat zij toch gebonden waren "*door dezelfde betrachtingen en dezelfde angsten*". Uit dit naoorlogs pamflet blijkt tevens het antifascistische beginsel van het verzetsengagement : "Toch was daaraan gekopppeld de strijd tusschen politieke stelsels waarvan het eene, het fascistische, de negatie insloot van vele waarden die ons richtpunten waren als goedheid, vrijheid, eerbied voor het leven en liefde voor den medemensch… Ons verzet werd daardoor in hoofdzaak een verdediging der democratische beginselen, een strijd tegen den machtsgreep van het fascisme"[70].

In de wetenschap dat het OF na de bevrijding telkens weer als een communistische organisatie wordt bestempeld, kan het discours van een pluriforme ideologie ingegeven zijn door politieke motieven na datum[71]. Maar uit verschillende feitelijke elementen blijkt dat het hier gaat om meer dan retoriek. In een vorig citaat wees Lucien De Coninck zelf al op de uiteenlopende vorming en levensbeschouwing van de OF-intellectuelen, wat ook eerder in het artikel beschreven werd.

Een andere indicatie zijn de zwakke banden van het OF met de militante communistische organisaties tijdens de oorlog. Het sociaal profiel van de respectieve bewegingen is de verklaring. De militante Partizanen kwamen vaak uit arbeidersmilieus, terwijl de linkse intellectuelen zoals eerder geschetst veelal een achtergrond in de (universitaire) onderwijswereld hadden. De belangrijkste uitzondering op deze vaststelling was Willy De Coninck. In het licht van zijn ervaring als leider van de Gentse vrijwilligers bij de Internationale Brigaden in de Spaanse burgeroorlog (1936-1937), had hij zeer waarschijnlijk wel nauwer contact met enkele Partizanen[72].

Antifascistisch én Vlaams

De Gentse OF-kern bestond dus hoofdzakelijk uit een intellectuele elite met vooroorlogse banden met studentenverenigingen en intellectuele kringen. Het ideologisch profiel van de leden was soms erg uiteenlopend. Zo was er met studieprefect André Alers en priester Felix Goethals[73] een progressief-katholieke tendens. De Franstalige liberale voorman Laurent Merchiers was dan weer vrijzinnig, maar eerder Belgisch-patriottisch, wat op het eerste gezicht haaks lijkt te hebben gestaan op de visie van notoire vrijzinnigen en Vlaamsgezinden als Albert Maertens en Achilles Mussche, die hun leven lang streefden naar een Vlaamse ontvoogding. Nog anderen als Emile Langui hadden een minder

70. *Idem*, p. 352. **71.** erzelfdertijd is het opmerkelijk dat de inhoud van *Het Belfort* de vroege koers van het nationale blad *Front* lijkt te volgen. Zo benadrukt Jan Stuyck dat in het begin van *Front* vooral de nadruk lag op de profilering als democratische 'weerstandsorganisatie' (Jan Stuyck, "Weest allen soldaat voor een nieuwe orde. Johan Daisne en het weekblad Front", in *Zacht lawijd. Literair historisch tijdschrift*, 2008, 7, 4, p. 29-38). **72.** Rudi Van Doorslaer, "Gentenaars in de Internationale Brigaden. Motivaties voor het vrijwilligerschap in een politiek-militair conflict", in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1980 (6), p. 149-196. **73.** Goethals was afkomstig uit de V-Liga kringen, waarvan een niet onbelangrijk onderdeel opging in de latere PM die meestreden bij de bevrijding van de Gentse binnenstad. Hij speelde na de bevrijding een belangrijke rol. In die hoedanigheid verzorgde hij na de oorlog mee de ravitaillering voor het Gentse OF.

uitgesproken ideologisch profiel[74]. Het bindende element bij uitstek waren echter de antifascistische opvattingen. Daarmee voldoen de Gentse OF-intellectuelen aan één tak van de tweeledige typologie van Fabrice Maerten, die overal terug te vinden is in de recente Belgische verzetshistoriografie, en die stelt dat het verzet antifascistisch en/of Belgisch-patriottisch was.

De casus van het Gentse OF nuanceert echter sterk het tweede luik van de breed aanvaarde karakterisering van het verzet in België tijdens de Tweede Wereldoorlog. Want de microstudie van de Gentse strekking van het OF geeft nu ook aan het antifascistisch engagement in Vlaanderen een gezicht. Sommige kopstukken uit het Gents of die afdeling, zoals de eerder genoemde Lucien De De Coninck, Achilles Mussche en Albert Maertens, waren en werden belangrijke figuren voor de Vlaamse Beweging. Maar ook de katholiek André Alers[75] en de communist Valère Billiet waren de Vlaamse zaak genegen[76]. Op basis van democratische waarden zetten zij zich af tegen de collaboratie, en omarmden het antifascisme. In de beeldvorming en de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging tijdens de Tweede Wereldoorlog ontbreekt dit gegeven nagenoeg volledig. Nochtans getuigen geschriften van verschillende OF-leden van deze – weliswaar eerder ongebruikelijke – stellingname. Zo schreef Achilles Mussche in *Het Belfort* : "Wij hebben ons daarover in zekeren zin verheugd, omdat het derwijze voor iedereen klaar en duidelijk moest zijn, dat de collaboratie in eigen land niets met Vlaamschgezindheid te maken had, maar een onderdeel was van een grooter geheel, een sector slechts van het front dat de gansche wereld omslingert en waarin twee levensopvattingen tegenover elkander staan"[77]. Met een dergelijke opvatting stond Mussche zeker niet alleen in het OF. Op nationaal niveau maakten bijvoorbeeld Aloïs Gerlo[78] en Bert Van Hoorick[79] soortgelijke denkoefeningen, in de lijn van een Vlaamse communistische traditie waarvan Jef Van Extergem de belangrijkste exponent was tijdens de oorlogsjaren[80]. Gotovitch benadrukt de Vlaams nationalistische tendensen die ook in het Antwerpse OF aanwezig waren. De Antwerpse afdeling publiceerde in het blad *Klauwaerd*[81]. Die Vlaamse reflex onderscheidde de Gentse OF-leden van de Brusselse antifascistische (en vaak communistische) intellectuelen van het OF, die veel minder begrip hadden voor de Vlaamse zaak en taalrechtvaardigheid.

74. Emile Langui was een socialistische intellectueel en onderwijzer van opleiding. Hij werkte een tijdlang voor August Balthazar als secretaris en schreef kunstkritische stukken in *Vooruit*. Hij trad pas later tot de PM toe [Joos Florquin, *Ten huize van…(6)*, Leuven, 1970, p. 352. **75.** Interviews met André Alers door Rudi Van Doorslaer en Dirk Martin, 14.11.1986 en 3.12.1986, (CegeSoma 2268/5). **76.** Zo zou de communistische professor bewust heel wat publicaties in het Nederlands hebben geschreven, iets wat in die tijd ongewoon was (Karolien Steen, *De schemerzone…*, p. 416). **77.** Iets wat duidelijk tot uiting komt in stukken van Achilles Mussche's hand. O.m. in : *Het Belfort*, "*Op één en denzelfden voet*", 4.11.1944 (CegeSoma, BG 30). **78.** Aloïs Gerlo, *Noch hoveling noch gunsteling. Een levensverhaal*, Kapellen, 1989, p. 69. **79.** Bert Van Hoorick, *In tegenstroom. Herinneringen 1919-1959*, Gent, 1982. **80.** Rudi Van Doorslaer & José Gotovitch, "Les communistes et la question nationale en Belgique 1921-1945", in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 1997 (3), p. 268-272. **81.** José Gotovitch, *Presse clandestine en Belgique…*, p. 105-106.

Twee kanttekeningen

Bij de bovenstaande analyse dienen nog twee bemerkingen gemaakt te worden. Ten eerste zou het foutief zijn om de besproken leden van de Gentse OF-afdeling voor te stellen als het Gentse OF in zijn totaliteit. De beschreven bijzonderheden hebben enkel betrekking op de intellectuele strekking. De andere groepen die tot het Gentse OF en de verschillende aanverwante organisaties behoorden, hadden vaak een ander profiel en waren er op verschillende manieren en om uiteenlopende redenen in beland. Dit was vooral het geval voor de reeds vermelde restanten van de V-Liga. Een aantal leden trok op het einde van de bezetting belangrijke functies in het OF naar zich toe. Ze lieten zich ook gelden via de patriottische milities, die op het einde van de bezetting vorm kregen. Zij appeleerden aan een divers publiek. Zo treffen we er bijvoorbeeld de vooroorlogse kabinetsmedewerker van August Balthazar, Emile Langui aan[82]. Deze socialistische kunstcriticus speelde een belangrijke rol bij de bevrijding van de Gentse binnenstad onder de naam Majoor Jim en was één van de leiders van de Gentse patriottische milities.

Ten tweede was het belangrijkste bindende element tussen de Gentse OF-intellectuelen weliswaar het antifascistische gedachtegoed[83], maar dit was uiteraard niet het enige. Dat de Gentse intellectuelen elkaar vonden, ligt gedeeltelijk ook aan de oorlogscontext, waarbij verzet tegen de bezetter volstond om de ideologische verschillen te overbruggen[84]. Daarbij moet ook rekening gehouden worden met het feit dat leden van het verzet vaak niet op de hoogte waren van elkaars engagement, zoals eigen is aan de clandestiene werking van een verzetsbeweging, en er dus überhaupt geen tegenstellingen overbrugd moesten worden.

Een derde, algemener antwoord op de vraag naar het gemeenschappelijke kenmerk van de Gentse OF-intellectuelen, schuilt in hun sociologisch profiel op zich : het feit dát de besproken leden intellectuelen waren, volstond om toenadering te zoeken tot elkaar. Dat blijkt ook uit voorbeelden van andere verzetsorganisaties, zowel binnen als buiten België[85]. Fabrice Maerten en José Gotovitch benadrukken dat zowel in Henegouwen als in Brussel in de schoot van het OF samenwerkingen over de politieke grenzen heen voorkwamen[86]. Gisèle Sapiro wees op haar beurt op de alliantie tussen communisten en andersgezinden, en de vooroorlogse connecties via de Volksfrontpolitiek, die van

82. Na de oorlog werd Langui onder liberaal minister August Buisseret echter Chef van de Dienst voor Kunstpropaganda. Op die manier was het onder zijn leiding dat de gestolen kunstwerken van tijdens de oorlog terug werden opgespoord. Hij publiceerde tussen 1945 en 1949 ook vier omvangrijke kunststudies (Joos Florquin, *Ten huize van…* (6), p. 229). **83.** Dat idee sluit aan bij eerder vermeld onderzoek over het engagement van linkse en communistische intellectuelen in Brussel. Ook daar bleek het antifascisme een belangrijke drijfveer van bepaalde vooroorlogse intellectuele netwerken, die later tijdens de oorlog de stap naar het georganiseerde verzet zetten. **84.** Iets waar zowel Laurent Merchiers als André Alers na de oorlog over getuigden [CegeSoma : Interview met Laurent Merchiers door Rudi Van Doorslaer (AA 1825) en Interviews met André Alers door Rudi Van Doorslaer en Dirk Martin, 14.11.1986 en 3.12.1986, (CegeSoma 2268/5)]. **85.** Gisèle Sapiro, "Les conditions professionnelles d'une mobilisation réussie. Le comité national des écrivains", in *Le Mouvement social*, 1997, 108, p. 189. **86.** Fabrice Maerten, "Le Front de l'Indépendance…", p. 438-518 en José Gotovitch, *Du rouge…*, p. 204-212.

belang waren voor initiatieven als *Le Comité National des Écrivains*. De intellectuele verzetsgroepering van Franse schrijvers, deels ontstaan uit het Franse georganiseerde verzet *Le Front National*[87], vormde het centrum van het literaire verzet[88].

III. Naoorlogse evolutie van het OF-Gent

Intellectuelen in een nieuwe wereld?

Volgens Thomas von Vegesack hield de naoorlogse periode voor intellectuelen die in het verzet hadden gemiliteerd, heel wat beloften in[89]. Ook in België droomde een deel van de communistische en andersgezinde intellectuelen die in het verzet toenadering hadden gezocht tot elkaar en samen hadden gestreden, van een nieuw maatschappelijk project. De drang naar verandering in verschillende verzetsmilieus, werd echter al snel gefnuikt[90].

Na de bevrijding in 1944 werd immers het vooroorlogse, democratische politieke systeem in België hersteld[91]. De Belgische Socialistische Partij (BSP) en de Christelijke Volkspartij (CVP) sprongen samen in het bad van de macht en speelden een cruciale rol in de vele naoorlogse regeringen[92]. Aan de kant van de oppositie bevonden zich 'marginale' bewegingen als de KP en het 'linkse verzet' van het OF, die als overwinnaars uit de oorlog waren gekomen. De politieke en maatschappelijke debatten ontsponnen zich rond netelige kwesties als de repressie, de ontbinding van het (gewapend) verzet, het vermeende rode gevaar en de koningskwestie. Vooral de macht van de dominante zuilen en hun respectieve politieke vertegenwoordigers werd vrij snel na de bevrijding hersteld.

Zowel het OF als de rechtse en Leopoldistische verzetsgroeperingen bleken niet opgewassen tegen de krachten die alles in het werk stelden om het herstel van de vooroorlogse situatie te bekomen. Op nationaal vlak gaapte er bij het OF trouwens een grote kloof tussen woord en daad. Officieel streefde de organisatie voor een volksfrontpolitiek, in lijn met de communistische partijpolitieke lijn. Maar daar kwam in de praktijk weinig of niets van in huis. De communisten grepen geleidelijk de macht en waren prominent aanwezig op de grote naoorlogse samenkomsten, ten koste van andere politieke strekkingen binnen het OF. Dit leidde niet alleen tot strubbelingen met andere verzetsorganisaties, maar ook intern, in de nationale overlegorganen, werd

87. *Le Front national* en *Le Comité national des Écrivains* : Franse verzetsbewegingen in 1941 opgericht onder impuls van de Franse communistische partij. Vanaf 1942 komt *Le Front national* tot haar volle ontwikeling. Ze probeerde ook een koepel te zijn om verschillende verzetsinitiatieven te bundelen [Voor meer info : Daniël Virieux, "Front national", in François Marcot (dir.), *Dictionnaire…*, p. 122-124]. **88.** *Le Front national* en *Le Comité national des Écrivains* : Franse verzetsbewegingen in 1941 opgericht onder impuls van de Franse communistische partij. Vanaf 1942 komt *Le Front National* tot haar volle ontwikeling. Ze probeerde ook een koepel te zijn om verschillende verzetsinitiatieven te bundelen [Voor meer info : Daniël Virieux, "Front national", in François Marcot (dir.), *Dictionnaire…*, p. 122-124]. **89.** *Idem…*, p. 11-13. **90.** Martin Conway, *The sorrows of Belgium…*, p. 237. **91.** *Idem*, p. 1-13. **92.** Dat weliswaar na de eerste nationale regeringen die onmiddellijk na de bezetting gevormd werden.

hier duchtig over gediscussieerd[93]. Zoals blijkt uit wat volgt, speelden die twisten zich niet alleen op af *op* nationaal niveau, maar evengoed *tussen* het nationale niveau en de lokale afdelingen[94].

Naoorlogs programma en identiteit

Het grootste punt van discussie betrof de naoorlogse richting van het Gentse OF. Waarvoor stond de organisatie, nu de context van de oorlog er niet meer was? Door de intellectuelen die na de oorlog gebleven waren, werden doelstellingen en algemene beschouwingen gepubliceerd in het ledenblad *Het Belfort*. Maar ook de woordenwisselingen met en bemoeienissen vanuit Brussel hielden het lokaal op de Kalandeberg 7, het hoofdkwartier van de Gentse OF-afdeling, in de ban.

Op de pluriformiteit met als basisprincipe de democratie, zo cruciaal geacht tijdens de bezetting, werd ook na de oorlog sterk gehamerd. Dit werd mooi samengevat door Lucien De Coninck in het ledenblad : "Het OF weet dat de kommunisten geen menschen zijn met een mes tusschen de tanden; dat de groote massa van de liberalen geen ikzuchtige bourgeois zijn; dat de socialisten hebben ingezien dat het verkeerd is anders te handelen dan hunne beginselen het voorschrijven; dat er vele geloovigen zijn die zich niet meer zullen laten vangen in die groote reactionnaire vogelkooi der katholieke partij, ook al wordt zij opgesierd met bloemetjes en santjes, en ook prijkt zij met een nieuw uithangbord : de Christelijke Volkspartij"[95].

Het OF wilde, althans zoals te lezen is in *Het Belfort,* een brug slaan tussen de verschillende partijen. Doel was om die samen te brengen in één democratisch blok, evenwel zonder dat de partijpolitiek daar onder zou lijden of verdwijnen. De hindernissen werden gezien in de reactionaire krachten die de politieke macht trachtten te heroveren:"de reactie is er in gelukt den strijd om Leopold III te doen overgaan in een strijd tusschen Rechts en Links, in een strijd tusschen Stilstand en Vooruitgang, in een strijd tusschen Neofascisme en Democratie. Zij speculeerden op de naïeve onderdanigheid en bewondering van een groot deel van de bevolking, voor al wat met het vorstenhuis in verband staat, om haar slag thuis te halen, om de democratische Regeering omver te werpen, om die lastige Weerstanders eens en voor goed onschadelijk te maken, zooals in Griekenland bvb., en om een stevig regime te vestigen, genre Spanje en Portugal ! Maar het OF staat paraat : eensgezind en sterk, vol vertrouwen in de toekomst gaan wij vooruit om een waarachtige democratie te helpen opbouwen en om ze tegen onze vijanden te helpen verdedigen"[96].

Het OF in Gent verweet de reactionaire krachten, met name de CVP, de repressie af te zwakken, de weerstand te ontwapenen

93. Hans Depraetere & Jenny Dierickx, *De Koude Oorlog in België*, Berchem, 1985; Memoires van oud OF-leider : Fernand Demany, *Si c'était à refaire...*, Bruxelles, 1951; CegeSoma : *Archief Onafhankelijkheidsfront, Procès-verbaux des réunions du secrétariat national* (AA 2126, nr. 142). **94.** Zie voor een overzicht van de meeste discussies : Jan Naert, *Het Gentse onafhankelijkheidsfront in de naoorlogse jaren. "Une victoire sans lendemain?"*, Masterscriptie, Universiteit Gent, Gent, 2012, p. 148-238. **95.** "*Wat is het Onafhankelijkheidsfront?*", in *Het Belfort*, 26.8.1945 (CegeSoma, BG 30). **96.** "*Wat wil het Onafhankelijkheidsfront?*", in *Het Belfort*, 2.9.1945 (CegeSoma, BG 30).

en Leopold III terug te installeren op de Belgische troon. In de repressie zag het OF een middel om de vooroorlogse sociale orde terug te winnen, en Leopold III was een symbool van de autoritaire monarch, naar Spaans en Portugees voorbeeld, waarbij de parlementaire democratie aan macht inboette. Met andere woorden, een groot deel van de (linkse) vrijzinnige Gentse OF-intellectuelen streefde een progressief front na, dat ten strijde trok tegen het dominante katholieke Vlaanderen van voor de oorlog. Hoewel een discours wordt gehanteerd dat pleit voor een bundeling over de traditionele politieke krachten, paste het terzelfdertijd ook in de naoorlogse officiële 'volksfront-retoriek en politiek' van de KP. In welke mate dit ook bewuste en subtiele propaganda was, kon niet worden achterhaald. Wel staat vast dat auteur Lucien De Coninck op dat moment nog lid was van de KP en ook de pen vasthield in het Gentse communistische blad, *Volkswil*[97].

De intellectuelen wilden ten alle kosten een terugkeer naar de verziekte liberale democratie van de jaren 1930, waarin conservatisme het haalde van het vooruitgangsoptimisme, vermijden. De opvattingen van Lucien De Coninck en een groot deel van de Gentse OF-intellectuelen lagen dus grotendeels in de lijn van die van tijdens het interbellum, en hun engagementen tijdens de oorlog.

Bij deze vaststelling moeten we echter wel de bedenking maken dat de bronnen enkel de visie van de intellectuele top van het OF verhalen. Het is onduidelijk in welke mate die opvattingen gedeeld werden door de leden op lagere echelons van het regionaal comité. Bronnen die een blik kunnen werpen op conflicten en interne discussies ontbreken. Bovendien is het ook maar de vraag of de PM, die hadden geholpen bij de bevrijding van Gent, hetzelfde ideaal nastreefden. Door de bronnenarmoede kan over deze zaken geen uitsluitsel worden gegeven.

Sommige leden met een meer radicaal communistisch profiel hebben het OF misschien willen kapen, iets wat in 1949 werd aangeklaagd door geestelijke Felix Goethals : " De weerstand stond buiten de politiek tijdens de bezetting, en dat was zijn sterkte. Het Onafhankelijkheidsfront staat tegenwoordig met beide voeten in de politiek, en dat zal, zeker voor het Gentse, zijn onder gang zijn… want een blinde kan het zien en een dove horen dat het al KP is wat de klok slaat (vooral Front) en daartegen moet ik krachtdadig protesteren"[98]. Terwijl anderen dan weer niet wakker lagen van de inhoudelijke lijn van het OF, maar gewoon lid bleven om op die manier sneller erkend te worden als gewapend weerstander of schrijver van sluikpers.

Erkenning

Naoorlogse strubbelingen binnen verzetsorganisaties gingen ook, en misschien vooral, over de erkenning voor al dan niet geleverde prestaties[99]. Al snel doken her en der ver-

97. Eva Schandevyl, *Tussen revolutie en conformisme…*, p. 136. **98.** Brief van Felix Goethals, 7.3.1949 [NMW, PM, (KD 33)]. **99.** Brief aan Majoor Jim van Achillas Mussche en Laurent Merchiers [AMVC Letterenhuis, *Archief Achilles Mussche*, Dossier Mobilisatie en Verzet, (M945 B2)]. Daaruit wordt duidelijk dat er ook een zekere spanning was tussen de verschillende schakeringen van het burgerlijke OF-verzet en de meer gewapende PM. Zo klagen Merchiers en Mussche in deze brief aan Emile Langui de dominantie van het gewapend verzet (PM) aan, dat na de bevrijding maar weinig rekening hield met de tak van het burgerlijk verzet.

Schrijver, pedagoog en socialist Achilles Mussche schreef vaak stukken in Het Belfort *die getuigden van een sterk Vlaamsgezind engagement. Na de oorlog richtte hij mee het Vermeylenfonds op. Daarmee wou hij de Vlaamse Beweging een progressief karakter aanmeten. (Foto* AMSAB*)*

wijten op aan het adres van vermeende voormalige verzetslieden, als zouden ze profiteurs zijn. Deze beschuldigingen werden ingegeven door de onduidelijke structuren van verzetsbewegingen en de beperkte kennis van andere leden van het verzet tijdens de bezettingsjaren. Maar evengoed bleken ze het resultaat van interne spanningen, een manifestatie van afrekeningen of moesten ze eigen prestaties beter doen uitkomen. Dan klonk het bijvoorbeeld : "G. De Ruick is er maar op 25 mei bijgekomen, en géén dag vroeger" [100]. Vooral de kwestie van de 'septemberweerstanders', mensen die zich in september 1944, de bevrijdingsmaand, nog snel aansloten bij het verzet, was alomtegenwoordig. Erkenning als lid van het verzet kon na de oorlog immers een aantal voordelen opleveren[101].

Zoals Pieter Lagrou aantoonde, vond er na de oorlog niet alleen een "strijd om het verzetsaureool" plaats. De opeenvolgende regeringen zorgden er met hun verzetspolitiek voor dat er een proces van compartimentering en het categoriseren van het verzet ontstond. De naoorlogse erkenning werd niet alleen opgedeeld per beweging, maar ook, en vooral, per categorie. We onderscheiden er drie grote : een verzetslid kon erkend worden als deel van de Gewapende Weerstand, de Burgerlijke Weerstand en de Sluikpers[102]. Lagrou benadrukte tevens dat erkenning in deze of gene categorie voorwerp was van strijd tussen verschillende verzetsbewegingen. Men concureerde en hoopte zo veel mogelijk weerstanders erkend te krijgen binnen de eigen beweging.

Ondanks het beperkte bronnenmateriaal, kunnen we zeggen dat de erkenning van verzetslieden in drie categorieën, wat betreft het Gents OF, *grosso modo* werd afgehandeld in twee ronden. Het was typisch dat oud-collega's uit het verzet in de naoorlogse jaren werden gemobiliseerd en gecontacteerd om voor elkaar te getuigen in de erkenningszaken[103]. De eerste reeks erkenningen betrof het statuut van Gewapend Weerstander, dat vrij ruim werd toegekend[104]. Het Onafhankelijkheidsfront in zijn geheel werd in 1945 niet erkend als Gewapende Weerstandsorganisatie. De oplossing die men hiervoor naar voren schoof, bestond eruit dat de vele 'burgerlijke weerstanders' uit het OF, ook in Gent, erkend werden als lid van de PM. Die waren immers wel erkend als apparte gewapende verzetsorganisatie. Dit verklaart meteen ook waarom de meeste leden van het Gentse OF erkend zijn als leden van de PM. De toedichting van dit statuut, en het doorlopen van de administratieve procedure, was voor velen een reden om na de oorlog lid te blijven van het OF en

100. *Erkenningsdossier E. Alyn*, [NMW, (PM 153 1943 IV 00226)]. Voorts wordt er in de brief van Alyn geklaagd over geld dat zou zijn verdwenen en dat enkel de belangen van de goede klassen behartigd worden,… Er was vooral een conflict binnen de PM over een eerste en tweede generatie van leiders (Karolien Steen, *De schemerzone*…, p. 499). **101.** Zo kregen de oud-verzetslieden enkele sociale voordelen en kortingen als ze konden aantonen dat ze erkend waren als (gewapend) verzetsstrijder. **102.** Pieter Lagrou, "La résistance et la politique d'après-guerre", in Renaud Gahide (dir), *Jours de paix*, Bruxelles, 2001, p. 127-128. **103.** Brief van Georges Hamers aan Albert Maertens met een vraag om informatie over de clandestiene pers,10.9.1945 en Verklaring van Lucien De Coninck aan de "controlecommissie voor weerstanders door de sluikpers te Gent", 4.6.1959 [Liberaal Archief, *Archief Albert Maertens (16.0.16.4.00)*, resp. 1/52 en 1/59]. **104.** Pieter Lagrou, *De politieke strijd*…, p. 123-129.

regelmatig te passeren aan het Gentse OF-lokaal.

De tweede golf van erkenningen, rond 1948, ging over de Burgerlijke Weerstanders en leden van de Sluikpers. Die werden, algemeen beschouwd, minder royaal toebedeeld[105]. De meeste OF-leden waren al erkend als GW en achtten het bijgevolg niet meer nodig om nog veel aandacht aan het OF te schenken. Bovendien traden de statuten met betrekking tot de BW en de SP pas omstreeks 1948-1949 in werking, het moment waarop de Koude Oorlog in België een eerste hoge vlucht nam en er opnieuw, net zoals vlak voor de oorlog, een klimaat van "rode angst" heerste[106]. De communistische profilering van het OF nationaal en de perceptie van het OF als communistische mantelorganisatie heeft er meer dan vermoedelijk toe geleid dat verschillende niet-communistische leden zich hier niet meer mee wilden identificeren.

Het kwam er dus op aan om ook in contact te blijven met (voormalige) medestanders bij de tweede golf van erkenningen. Dit voedt de hypothese dat het vooral de belangrijkste leden zullen zijn, die in 1948-1949 nog min of meer actief waren, of toch zeker nog in contact stonden met elkaar, indien ze ook de de statuten wouden ontvangen. Zo getuigde Lucien De Coninck over de activiteiten van Albert Maertens als weerstander van de SP. Die laatste was onmiddellijk na de bevrijding uit Gent weggetrokken als substituut van de krijgsauditeur. Bijgevolg zal hij hoogstwaarschijnlijk weinig of geen banden meer gehad hebben met het OF[107]. Laurent Merchiers bepleitte de zaak van Achilles Mussche. Niet alleen Albert Maertens, maar ook Mussche hadden naast hun professionele bezigheden al vrij snel geen tijd meer voor het OF. Dat ze voor die getuigenissen niet elke maand een algemene ledenvergadering wilden organiseren, of geen tijd hadden om er naartoe te gaan, maar gewoon per brief konden corresponderen, gaf samen met andere redenen mee aanleiding tot een beperkte naoorlogse activiteit.

Delicate kwesties, zoals die van de 'septemberweerstanders', staken dus ook in het Gentse OF de kop op. Die discussie maakte vaak deel uit van een bredere problematiek. Er werd namelijk vooral intern gediscussieerd over welke dossiers voorrang moesten krijgen om door de nationale liquidator van de PM in Brussel behandeld te worden. De dienst van de Nationale liquidator van de PM in Brussel regelde de afwikkeling van de erkenningsprocedure. Hij verzamelde de dossiers afkomstig van het lokale niveau. Die dossiers werden, op het lokale niveau, door de respectieve verzetslieden zelf ingediend bij de Regionale Controle Commissie (RCC). Zij vormden als comité een tussenschakel die toezag op de correcte afhandeling en samenstelling van de dossiers, alvorens die

105. Een vaststelling van Steen die het totaal aantal dossiers oplijstte van de drie verschillende erkenningsstatuten voor het Gentse OF (Karolien Steen, *De schemerzone…*, p. 770-777). **106.** Gert De Prins, *Sluikpers in Antwerpen, 1940-1944*, licverh., Universiteit Gent, Gent, 2003, p. 12. **107.** Brieven aan Albert Maertens over zijn rol als substituut van de krijgsauditeur, [Liberaal Archief, *Archief Albert Maertens* (16.0.16.4.00), nrs. 1/20 en 1/23]. Maertens was één van de enigen uit de intellectuele kern van het Gentse OF die meer dan waarschijnlijk niet meer aanwezig was bij het OF in Gent. In de weinige naoorlogse bronnen komt zijn naam bijna nergens terug.

naar de nationale liquidator in Brussel werden gestuurd.

In de praktijk kwam er hierdoor binnen het Gentse OF en de PM heel wat macht te liggen bij die RCC en de belangrijkste leden ervan. Hierin zetelden hoofdzakelijk de hoofdrolspelers van de PM bij de bevrijding, aangezien het zij waren die als gewapend weerstander erkend konden worden[108]. Hun taak bestond eruit om de geloofwaardigheid van de getuigenissen te beoordelen, ingediend door de verschillende verzetslui. Dit leidde tot zowel fricties als vriendendiensten. Het verklaart ook de vele klachten door verzetslui over het achterhouden en zelfs tegenwerken van dossiers. Maar evengoed ook over diefstal van cruciale documenten van prominente verzetslui als Emile Langui[109]. Zo overkwam het ook Gustave Fortie. Hij had in het laatste jaar voor de bevrijding een belangrijke positie verworven bij de Gentse PM. Vanuit die hoedanigheid had hij ook nauw samengewerkt met de Gentse communistische professor, Valère Billiet. Die was tot voor zijn deportatie op het einde van de bezetting de verantwoordelijke binnen het Gentse OF voor het ronselen van mensen voor de PM. Fortie's erkenningsdossier werd verschillende keren geblokkeerd door de communist Edouard Alyn, die, zo ging de discussie, vooral zijn eigen rol bij de bevrijding wou benadrukken[110]. Volgens Karolien Steen was het zelfs zo dat sommige verzetsleden zich weigerden te laten erkennen binnen het OF, net vanwege het communistische karakter ervan[111].

De twistappel die de erkenningsprocedure bleek te zijn, werd maar moeilijk opgelost. De voortdurend wisselende samenstelling van die commissie zorgde namelijk voor weinig continuïteit. Dit maakte een systematische en snelle afhandeling van een dossier moeilijk. Bovendien vergde een engagement in de RCC veel tijd en energie, vooral in de eerste twee jaren na de bevrijding. Dit was moeilijk combineerbaar met een andere professionele activiteit[112].

Spanningen met het nationale niveau

Naarmate de jaren na de bevrijding vorderden, namen de Gentse OF'ers het bovendien hoe langer hoe minder nauw met de bestuurlijke verplichtingen die vanuit de nationale koepel werden opgelegd. Zo werden de nationale directieven over de organisatie van de erkenningsprocedure als lid van de Burgerlijke Weerstand en de Sluikpers niet altijd opgevolgd. Dit leidde in 1948 tot een open-

108. Dat waren vaak niet de belangrijkste leden van de intellectuele strekking uit het OF. Zij konden hun job maar vaak moeilijk combineren met drukke bezigheid op de Kalandeberg. **109.** Het gaat hier over een manuscript waar Emile Langui aan het werken was. Dat zou hebben gegaan over de geschiedenis van het OF tijdens de bezetting [Brief G. De Ruick aan A. Gerlo, 31.3.1949 (CegeSoma, *Archief Onafhankelijkheidsfront*, AA 212, nr. 310)]. **110.** Algemene briefwisseling regionale comités, Gand/Gent (CegeSoma, *Archief Onafhankelijkheidsfront*, AA 2127, nr. 310). **111.** Karolien Steen, *De schemerzone…*, p. 510. **112.** Over de vele discussies tussen de weerstanders over wie nu in de RCC kon zetelen en wie niet voor het Gentse OF zie o.m. de erkenningsdossiers van *G. Smet* : NMW, (PM 153 81 IV 00147), *J. Pante* : NMW, (PM 154 5993 IV 07444), *A. Smol* : NMW, (PM 153 82 IV 00180). Maar ook de vele brieven vanuit Gent naar Aloïs Gerlo, die verantwoordelijk was voor de regio, waar de werking van de RCC besproken werd : CegeSoma : *Archief Onafhankelijkheidsfront* (AA 2127, nr. 310).

lijk conflict én breuk met de nationale verantwoordelijke voor Gent, Aloïs Gerlo. Hij kon zich niet langer vinden in de gebrekkige werking van het Gentse OF[113]. Gerlo was de vele klachten op het Nationaal Secretariaat over Gent beu, zo schreef hij aan Laurent Merchiers, die op dat moment waarschijnlijk al een paar jaar voorzitter was van de lokale Gentse OF-afdeling.

In naam van het Nationaal Secretariaat greep Aloïs Gerlo in en probeerde 'te redden wat er te redden valt'. Hij eiste van Laurent Merchiers zo snel mogelijk een nieuwe algemene ledenvergadering om alles uit te klaren en schreef in augustus 1948 : "Wij begrijpen best dat uw drukke bezigheden U niet toelaten zelf het dagelijks leven van het R.C. [regionaal comité] te verzekeren, maar zijn ervan overtuigd dat u niet onverschillig kunt blijven tegenover het langzaam uitsterven, door sommigen blijkbaar gewild, van het Gentse O.F."[114]. De opgevoerde druk door het Nationaal Secretariaat bracht weinig zoden aan de dijk. Gerlo nam vervolgens in maart 1949 het heft in eigen handen en stuurde een brief naar de leden van het Gentse RC met de aanbeveling om op 9 april een nieuwe algemene vergadering te houden om over het bestuur en de werking in Gent te beslissen[115].

Twee dagen ervoor, op 7 april 1949, reageerde Laurent Merchiers dan toch op het eerdere schrijven van Aloïs Gerlo. Naar aanleiding van Aloïs Gerlo's rondschrijven waren de OF-leden in Gent op voorhand samengekomen. Het resulterende statement dat naar Gerlo werd gestuurd liet geen ruimte voor interpretatie : "Ons regionaal comité tekent protest aan tegen de inmenging van het Nationaal Secretariaat in onze regio alsmede tegen de verdachtmakingen die tegen ons in deze omzendbrief worden naar voren gebracht"[116]. Hier voegde Merchiers aan toe dat de bedrijvigheid van de Gentse OF-afdeling op geen enkel ogenblik gestaakt werd. Volgens Merchiers had het RC er alles aan gedaan om de belangen van de aangeslotenen te behartigen, "elk volgens zijn verdienste en werking"[117].

Het vervolg van Laurent Merchiers' brief geeft trouwens nog eens aan welk karakter het Gentse OF (voor ogen) had : "Indien wij evenwel voor het OF als 'Beweging' niet hebben geijverd, dan is zulks enkel en alleen te wijten aan de zeer eenzijdige strekking welke het Nationaal Secretariaat er op nahoudt, een waarvan "Front" o.m. een kenschetsend beeld is. Doch de samenstelling van het OF Gent, is nu juist zo dat het alle politieke schakeringen in een breden democratischen broederband samenbundelt, zoals deze uit den strijd tegen den bezetter gegroeid is, en dienvolgens de politieke bedoelingen van het Nationaal Secretariaat niet ten volle kan goedkeuren noch verdedigen"[118]. Besluitend liet Merchiers dan ook weten dat het Gentse comité de voorstellen van het Nationaal Secretariaat niet kon aannemen. De Gentse afdeling paste bijgevolg ook voor de vergadering bijeengeroepen door Aloïs Gerlo en het Nationaal Secretariaat.

113. "Brief van A. Gerlo aan L. Merchiers, 19/08/1948" (CegeSoma : *Archief Onafhankelijkheidsfront*, AA 2127, nr. 310). **114.** *Ibidem*. **115.** Oproep tot het R.C. in Gent 19/03/1949 (CegeSoma : *Archief Onafhankelijkheidsfront*, AA 2127, nr. 310). **116.** Brief L. Merchier aan A. Gerlo, 7.4.1949 (CegeSoma : *Archief Onafhankelijkheidsfront*, AA 2127, nr. 310). **117.** *Ibidem*. **118.** *Ibidem*.

PRIJS: 2,50 Frank — 6 BLADZIJDEN — 1 JULI 1945

Het Belfort

ORGAAN VAN DEN WEERSTAND

Na de vele geheime nummers tijdens de bezetting, is dit
nr. 38
na de bevrijding.

ABONNEMENTSPRIJS:
Voor 1 jaar: 120,— fr.
Voor 6 maand: 60,— fr.
Voor 3 maand: 30,— fr.

REDACTIE EN BEHEER:
O.F.-F.I., Kalanderberg, 7 - GENT
Tel. 389.54 — P.C.rek. G. Schmid 490287

ONS LAND IN GEVAAR!

WAARDE MEDEBURGER,

Met Leopold III als koning gaat België zijn ondergang tegemoet.

Laat ons de feiten bekijken met een anderen blik, rekening houdend met den toestand, niet zooals wij wenschen, maar zooals ze zijn in werkelijkheid.

Wat brengt inderdaad de terugkeer mede van **Leopold III**?

1) het losbreken van een verbitterden, eindeloozen strijd tusschen burgers van één land;
2) de verscherping en de bestendiging van de sociale konflikten met de daaruit voortvloeiende armoe en ellende voor het geheele volk;
3) de onvermijdelijke scheuring tusschen Vlaanderen en Wallonië:

het einde van België.

Wat beteekent, langs den anderen kant, de Troonsafstand ?

1) de onmiddellijke terugkeer van Rust, Recht, Orde en Grondwettelijkheid;
2) de eensgezindheid van ALLE Belgen, om hand in hand te werken voor den wederopbouw van het land;
3) de nederlaag van de reactionnairen, de collaborateurs en de andere oorlogsstokers, die trachten de verstandhouding der geallieerden te verstoren.

Leopold III kan zijn land geen beteren dienst bewijzen dan door afstand te doen van den troon, ten gunste van zijn oudsten zoon.

Wij allen hebben slechts één doel:
een VRIJ, EENSGEZIND en WELVAREND BELGIE.

Eischt daarom, met de meerderheid van ons volk:

TROONSAFSTAND!!

Het Comité voor Democratische Verstandhouding.

Het Belfort *was het blad van het Gentse Onafhankelijkheidsfront. Het werd vanaf 1943 in de Gentse binnenstad verspreid en bleef ook na de bezetting verder verschijnen. In dit nummer van 1 juli 1945 werd de troonsafstand van Leopold III geëist. (Archief CegeSoma)*

Uiteindelijk ging de algemene vergadering onder impuls van het Nationaal Secretariaat dan toch op 9 april 1949 door. Lucien De Coninck en een zekere Gustaaf Schmidt[119], uit het 'kamp-Merchiers', voerden er het woord en verdedigden de visie van de afdeling. Bij de stemming over de aanstelling van een nieuw bestuur, werd zoals aangekondigd toch een nieuw dagelijks bestuur gekozen. Dit bestond uit onder anderen E. Minnaert, de zoon van Gents communistisch coryfee Ferdinand Minnaert en tevens lid van de partij, en Jan Everaert, ook lid van de KP.

Vanaf dat moment kende Gent dus twee besturen voor één regionaal comité[120]. Aan de ene zijde was er de groep rond Merchiers, met onder anderen Lucien De Coninck, Edouard Alyn, Gustaaf Schmid, Gustave Fortie, Gustaaf De Ruick en Arthur Vandeputte. Daartegenover stond het nieuwe bestuur, dat aan Laurent Merchiers liet weten dat het oude comité als 'ontslagnemend' werd beschouwd en dat het de archieven en oude kasboeken opeiste[121]. De groepering rond Merchiers zette zich steeds meer af tegen de nationale koers van het OF, zoals die duidelijk werd in het 'nationale' blad, *Front*. Naar de visie van het nieuwe en officiële bestuur is het gissen, als gevolg van een lancune in het bronnenmateriaal.

Beperkte naoorlogse activiteit

De schaarste aan activiteiten is een volgend kenmerk van het Gentse OF na de oorlog. Zelfs in de eerste dagen en weken na de bevrijding van de stad hielden het OF-Gent en de PM zich rustig in de straten[122]. En ook later valt het op hoe weinig het Gentse OF in het straatbeeld aanwezig was, afgezien van enkele vergaderingen en optochten. De bronnen getuigen amper van betogingen en vergaderingen waarmee het probeerde zijn programma kracht bij te zetten.

De weinige openbare activiteiten die de afdeling-Gent organiseerde, vaak in combinatie met de nationale koepel of andere verzetsorganen, waren bijeenkomsten waar geijverd werd voor een strengere repressie[123]. Een voorbeeld is de samenkomst van 2 juni 1945. In de bronnen van het Gentse OF zijn geen verwijzingen terug te vinden over de voorbereiding van de meeting, maar het is wel duidelijk dat Arthur Vandeputte de vergadering opende met een korte uiteenzetting. Hij was er als verantwoordelijke voor het Gentse OF en sprak in naam van de weerstand[124].

119. Was volgens de naoorlogse bronnen secretaris van het Gentse OF. **120.** Verslag Algemene ledenvergadering R.C. Gent, 9.4.1949 (CegeSoma : *Archief Onafhankelijkheidsfront*, AA 2127, nr. 310). **121.** Brief A. Gerlo aan L. Merchiers, 25.8.1949 (CegeSoma : *Archief Onafhankelijkheidsfront*, AA 2127, nr. 310). **122.** Dit werd duidelijk uit de rapporten van Louis Ganshof betreffende het verzet in Gent (Wilfried Pauwels, *De bevrijdingsdagen van 1944. Honderd dagen tussen anarchie en oorlog. De Geheime rapporten van F.L. Ganshof voor de Belgische staatsveiligheid*, Antwerpen, 1994). **123.** "D*e inleiding van onze zuiveringsmeeting*", in *Het Belfort*, 10.6.1945 (CegeSoma, BG 30); "*Meer dan 10.000 patriotten eischen, te Gent, een ongenadige zuivering tijdens een machtige eenheidsmanifestatie*", in *De Rode Vaan*, 3.6.1945. **124.** Die vergaderingen werden vaak georganiseerd wanneer politieke gevangen terugkeerden naar het vaderland, wat altijd een grote impact had op de bevolking. Het OF (nationaal) organiseerde in samenwerking met de *Organisation militaire belge de Résistance* (OMBR), de PA, de *Mouvement national belge* (MNB), het V-Leger, Groep G, de Unie van den Weerstand, de oud-strijders-groeperingen, het ABVV, de KP, de Liberale Partij en de Socialistische Partij over het hele land dergelijke lezingen.

Andere activiteiten waren herdenkingsvieringen voor overleden vrienden. Maar die werden veeleer onder de koepel van de Unie van de Weerstand georganiseerd dan door het OF alleen[125].

Daarentegen bleef het blad *Het Belfort* (kort) na de bevrijding wel van enige betekenis, door toedoen van Achilles Mussche en nadien Lucien De Coninck. Het blad leek evenwel geen lang leven beschoren. Eind 1945 stopt men met een wekelijkse uitgave en midden 1946 verdween het blad definitief. Net als in *Front* werden er vooral gesneuvelde verzetsstrijders in herdacht, eiste men een grondige en rechtvaardige repressie, werd het programma van het OF-nationaal kundig gemaakt en werd het blad gebruikt als vehikel voor mededelingen van de verschillende deelorganisaties.

Op zich hoeft deze betrekkelijk geringe activiteit niet te verbazen. In Gent was het verzet tijdens de oorlog een zaak van een kleine minderheid[126]. Bovendien was voor dit verzet in Gent niet echt een heroïsche rol weggelegd, en al zeker niet bij de bevrijding van de stad[127]. Het is dus logisch dat het verzet ook na de oorlog niet prominent aanwezig was. Daar kwam nog eens bij dat het OF niet langer gestuurd werd door de intellectuele kern van tijdens de bezetting, hoewel sommige van de vooraanstaande leden nog af en toe een stukje schreven voor *Het Belfort*. Voor hen was het OF in Gent geen hoofdbezigheid meer na de bevrijding. De vele interne discussies en problemen, in combinatie met een drukke persoonlijke agenda, leidden ertoe dat velen onder hen maar sporadisch meer langskwamen.

Het OF-Gent valt uiteen

Het verminderde engagement van een aantal sleutelfiguren betekende niet alleen dat de activiteiten van de afdeling schaars waren. Naarmate de bevrijding verder in het verleden lag, groeiden de leden uit de intellectuele toplaag uit elkaar, en gingen steeds meer hun eigen weg. Het wegvallen van een gemeenschappelijke vijand is daar niet vreemd aan. Het lot van het OF-Gent was snel bezegeld.

Lucien De Coninck hernam zijn academische activiteiten en ook Laurent Merchiers timmerde verder aan zowel zijn academische als politieke loopbaan[128]. Achilles Mussche zette zijn literaire en pedagogische werkzaamheden in de Vlaamse onderwijswereld verder, net als studieprefect André Alers. Priester-aalmoezenier Felix Goethals, afkomstig uit de V-liga kringen, werd begin 1945 dan weer door zijn klerikale oversten verzocht om zijn taken binnen het Gentse regionale comité stop te zetten. Zijn kerkelijke wijding ging niet

125. "*Oproep tot de Bevolking van Gent en de randgemeenten*", in *Het Belfort*, 27.5.1945 (CegeSoma, BG 30). **126.** Karolien Steen, *De schemerzone*…, p. 742-752. **127.** *Idem*, p. 490-500. **128.** Met als belangrijkste resultaten de posten van burgemeester in Gent en Minister van Justitie tussen 1958 en 1960, waarbij Laurent Merchiers de belissing nam in de regering Eyskens III om onder meer Frans Daels vroeger te laten terugkeren uit Zwitserland en om Hendrik Elias vroeger vrij te laten [Bart D'hondt, *Laurent Merchiers*, (ongepubliceerd tekst op de website van het liberaal archief)].

Johan Daisne (pseudoniem voor Herman Thierry, links) en Achilles Mussche zagen elkaar ook na de oorlog nog regelmatig. Mede door hun literaire activiteiten bleven zij vrienden. (Foto AMVC, archief Achilles Mussche)

De liberale jurist Laurent Merchiers was tijdens de oorlog actief in de Gentse clandestiene pers en het Onafhankelijkheidsfront. Na de oorlog bleef hij zich inzetten voor het OF, werd hij professor aan de rechtenfaculteit van de Gentse Universiteit en burgemeester van diezelfde stad (1952-1958). Nog later werd onder zijn ministerschap van Justitie besloten om Frans Daels, gewezen lid van de Raad van Leiding van het VNV, terug te laten keren uit Zwitserland en om de gewezen VNV-leider Hendrik Elias in 1959 vervroegd te laten vrijkomen. (Foto Liberaal Archief, 1958)

samen met zijn taken binnen het OF, zo klonk het[129]. Zeer waarschijnlijk waren het profiel en de perceptie van het OF te antiklerikaal en te communistisch. Ook de disputen tussen het OF-nationaal en de CVP speelden ongetwijfeld mee in deze beslissing.

Zoals reeds vermeld hoopten veel voormalige verzetsleden op een 'nieuwe maatschappij' na de oorlog. In Gent pleitte een uitgesproken katholieke persoonlijkheid als André Alers[130], naar de ideeën van de *Union démocratique belge* (UDB), voor het overstijgen van de dominante verzuiling. Hoewel hij nooit officieel militeerde op een partijlijst, raakte Alers al snel gedesillusioneerd. De samenwerking met de andere ideologische stromingen in de schoot van het OF had hem nochtans overtuigd dat een doorbreken van die dominante structuur mogelijk was. Niets bleek minder waar : voor progressieve frontvorming en samenwerking over de traditionele levensbeschouwingen heen was het nog te vroeg. Het imago van de UDB als verzetspartij en het travaillisme dat zij voorstonden, rendeerde niet in de naoorlogse periode van politieke restauratie. De banvloek van de kerkelijke autoriteiten was het nekschot en maakte electoraal succes, ondanks korte regeringsdeelname, onmogelijk[131].

De sterke antiklerikale tendenzen in het Gentse OF, zetten zich niet alleen in de jaren 1930 maar ook na de bevrijding door. Protagonist in deze was professor, bioloog en uitgesproken vrijzinnige Lucien De Coninck. Hij speelde een cruciale rol bij de oprichting en uitbouw van het Humanistisch Verbond als koepelorganisatie van de vrijzinnigen in Vlaanderen[132]. Van die beweging waren ook Karel Poma en Albert Maertens lid. Maar het was vooral de publieke intellectueel Lucien De Coninck die, eens hij de communistische partij en het OF verlaten had, zich hiervoor inzette.

Ook de progressieve Vlaamsgezinde tendens binnen het Gentse OF manifesteerde zich op verschillende manieren. Culturele autonomie en een ontvoogding van het Vlaamse volk bleven hun leven lang strijdpunten. De stichting van het Vermeylenfonds in 1945 is een duidelijk voorbeeld. De oprichter en eerste voorzitter, Achilles Mussche, had als doel om de verguisde Vlaamse Beweging uit het slop te halen en haar een sociaal-progressief karakter te geven[133]. Dit was naar

129. *Erkenningsdossier : Felix Goethals*, NMW, (PM 153, 1257 IV 00146). **130.** Interviews met André Alers door Rudi Van Doorslaer en Dirk Martin, 14.11.1986 en 3.12.1986, (CegeSoma, 2268/5). Uit die interviews met Alers bleek bovendien dat hij op nationaal vlak lange tijd aanwezig was in OF kringen (onder meer ook in de organisatie Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen. Hij verzette er zich hevig tegen het 'kapen' van het OF door de communisten. Voor meer informatie over Alers naoorlogse engagementen : CegeSoma, *Archief André Alers betreffende naoorlogse activiteiten (1947-1953)* (601/1). Hij verklaarde ook dat hij absoluut gewonnen was voor de ideeën van de UDB. Zijn job verhinderde hem een daadwerklijk electoraal engagement. Hij werkte wel mee met de partij bij voorbereidingen. **131.** Voor de UDB : Wilfried Beerten, *Le rêve travailliste en Belgique. Histoire de l'Union démocratique belge (1944-1947)*, Bruxelles, 1990. **132.** Voor een analyse over de oprichting van het Humanistisch Verbond : Jan Fransen, "Het humanistisch verbond. Ontstaan, uitbreiding en crisis (1951-1961)", in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1998 (3-4), p. 503. **133.** Aloïs Gerlo werd de tweede voorzitter na het overlijden van Achilles Mussche in 1966.

de wens van de overleden August Vermeylen. Albert Maertens nam gelijkaardige initiatieven binnen de vaak nog Franstalige liberale milieus. Hij werkte mee aan de heroprichting van de Vlaamsgezinde drukkingsgroep, het Liberaal Vlaams Verbond, en etaleerde zijn 'Vlaams' liberalisme ook duidelijk in de koers die *Het Laatste Nieuws* onder zijn leiding voer. Ook zijn latere engagement in het Willemsfonds past in die optiek[134].

IV. Algemeen besluit

Door zowel de voor- als naoorlogse periode te incorporeren in de studie van het verzet werd duidelijk dat niet alleen het engagement maar ook de samenstelling, bredere betekenis en gewicht ervan beter geanalyseerd kunnen worden.

De oproep tot een brede bundeling van patriottische krachten in het verzet zoals die gelanceerd werd door de oprichters van het OF in Brussel, kreeg navolging in Gent, en de afdeling werd geënt op reeds bestaande netwerken van intellectuelen uit communistische, liberale, vrijzinnige en Vlaamsgezinde studentenmilieus. De gemeenschappelijke deler was het antifascisme. Daarmee past het OF-Gent in de Belgische verzetstypologie van Fabrice Maerten (antifascisme en patriottisme). Er ontstond een ideologisch pluriform comité, wat ook uitdrukkelijk de bedoeling was[135]. Daar haakten vervolgens persoonlijke en beroepsmatige netwerken en contacten op in. Vooral de verbreding in het laatste jaar van de bezetting, met de oprichting van de Patriottische Milities, zorgde ervoor dat het OF een nog diverser karakter kreeg. Na de oorlog leidde dit tot heel wat onduidelijkheden en discussiepunten.

De Gentse casus bevestigt de theorie van Bruno De Wever en Koen Aerts als verklaring voor het gebrek aan een collectief gedragen verzetsherinnering. Op nationaal niveau werd het OF al snel gekaapt door de communistische vertegenwoordigers, hoewel het officiële discours luidde dat de organisatie zich inschakelde in een volksfrontpolitiek. De vele interne tegenstellingen in zowel Brussel als Gent, het wegvallen van een gemeenschappelijk bindmiddel in de vorm van het verzet zelf, het klimaat van de Koude Oorlog, de restauratie van het vooroorlogse politiek bestel en de politieke marginalisering van het verzet leidden er toe dat het OF er niet in slaagde om enig gewicht in de schaal te werpen. Niet in Brussel, en al helemaal niet in Gent. Een deel van de belangrijkste leden bleef niet lang, en de anderen die het lidmaatschap wel behielden, zetten de activiteiten op een laag pitje.

De keuze om het OF-Gent ook vóór en na de Tweede Wereldoorlog te analyseren, past in een internationale tendens om het traditionele tijdskader van 1940-1945 te verbreden. Deze aanpak kan in sommige

134. Nico Wouters, "Albert Maertens", in Reginald De Schryver (red.), *NEVB*, Tielt, 1998, p. 1932. **135.** In welke mate dit ook voor andere casussen het geval is in Vlaanderen is onduidelijk. Er werd nog maar weinig sociaalhistorisch onderzoek gevoerd vanuit dergelijke vraagstelling naar het verzet in Vlaanderen.

gevallen bijzonder vruchtbaar zijn, evenwel zonder te vervallen in een anachronistische of teleologische lezing. Bepaalde ideologieën en opvattingen waarop het verzet zich baseerde, hebben immers wortel in de jaren vóór de oorlog, en zijn niet per se ingegeven door de bezetting zelf. De ontrafeling van het OF na de oorlog toont postfactum aan hoe zeer de antifascistische motivatie het bindmiddel van het verzet was. Fabrice Maerten benoemt het antifascisme terecht als één van de twee belangrijkste motivaties van het verzet, maar in zijn model is te weinig ruimte voor de voor- en naoorlogse context. Kennis over deze periodes zet zijn argument alleen maar kracht bij.

De temporeel ruime benadering van de Gentse OF-casus leert dat voor enkele intellectuelen Vlaamsgezindheid geen tegenspraak vormde met een antifascistische houding. In de collectieve beeldvorming en herinnering aan de Tweede Wereldoorlog bleek voor deze combinatie geen plaats. Bovendien past het engagement van het Gentse OF in een breder sociaal en maatschappelijk verzet, dat de oorlogsjaren oversteeg. Het collectieve verzet van ideologisch uiteenlopende intellectuelen tijdens de bezetting stopte uiteraard met de bevrijding, maar de bredere maatschappelijke strijd startte noch stopte met respectievelijk de vorming en desintegratie van het Gentse OF. De vierjarige strijd tegen de Duitse bezetter, onder de koepel van het OF in Gent, past net in dat bredere maatschappelijk streven[136].

Daarom is het niet zonder ironie dat de intellectuele hoofdrolspelers na de oorlog terugkeerden naar hun respectievelijke zuilen, waarvan men tijdens de bezetting dacht ze te kunnen overstijgen. Het vertrek van vele leden en het verminderende engagement resulteerde in de totale desintegratie van de Gentse tak van de organisatie eind jaren 1940, begin jaren 1950. Vanaf dan kwam de focus enkel nog te liggen op de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, pacifistische activiteiten en de jaarlijkse herdenkingen.

De naoorlogse engagementen van de belangrijkste leden tonen evenwel dat het OF na de oorlog onrechtstreeks toch enige invloed uitoefende. Het OF in Gent als groepering was op zich 'marginaal' en misschien wel verwaarloosbaar. Maar de rol van de belangrijkste leden en het individuele parcours dat ze aflegden was dat helemaal niet. De vijf moeilijke, chaotische en oorlogsjaren gaven de intellectuele strekking de mogelijkheid na te denken over naoorlogse verbredingsoperaties.

De Gentse casus is in de Belgische context niet uitzonderlijk. Zo kwam Eva Schandevyl tot gelijkaardige bevindingen in haar doctoraatsonderzoek naar verschillende naoorlogse intellectuele groeperingen uit het Brusselse[137]. De twee belangrijkste voor-

136. Stimulerend was in die optiek volgend werk : Claire Andrieu, "La résistance comme mouvement social", in Michel Pegenet & Daniël Tartakowsky, *Histoire des mouvements sociaux en France. De 1814 à nos jours*, Paris, 2012, p. 415-426. **137.** Eva Schandevyl, *Tussen revolutie en conformisme…*, p. 303-344.

beelden hiervan waren de *Cahiers socialistes* en *Esprit*[138]. Ook in die milieus waren het intellectuele netwerken met een gemeenschappelijke achtergrond in de onderwijs- en universiteitswereld die progressieve frontvorming nastreefden.

Maar ook in andere regionale OF-comités werkte men evenzeer samen over de politieke grenzen heen. De sterke intellectuele aanwezigheid vormde evenmin een uitzondering, zoals José Gotovitch voor het verzet in Brussel, en Fabrice Maerten voor Henegouwen aantoonden.

De combinatie van al deze elementen maakte het Gentse OF wél bijzonder in Vlaanderen, althans met de huidige kennis van zaken. De reeds genoemde Vlaamsgezinde en communistische initiatieven in en rond Antwerpen lijken dicht aan te leunen bij het profiel en doelstelling van het OF-Gent. Of dat daadwerkelijk zo is, moet verder onderzoek naar andere lokale casussen duidelijk maken.

JAN NAERT (°1990) is Master in de Geschiedenis. Dit artikel is gebaseerd op onderzoek verricht in het kader van de masterscriptie, waarmee hij in 2012 afstudeerde aan de Universiteit Gent. Momenteel is hij verbonden aan de Vakgroep Geschiedenis van diezelfde universiteit waar hij onder leiding van Antoon Vrints en Nico Wouters aan een doctoraat werkt over burgemeesters in de Eerste Wereldoorlog.

Afkortingen

BSP	Belgische Socialistische Partij
CVIA	*Comité de Vigilance des Intellectuels antifascistes*
FI	*Front de l'Indépendance*
GL	Geheim Leger
HV	Humanistisch Verbond
KP	Communistische Partij
LOMO	de Leraren Officieel Middelbaar Onderwijs
LVSV	Liberaal Vlaams Studentenverbond
NEVB	Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging
NMW	Nationaal Museum van de Weerstand/Huis van het Verzet
NSG	Nationale Studentengroepering
OF	Onafhankelijkheidsfront
PA	Partizanen

138. *Cahiers socialistes* was een onafhankelijk groepje Brusselse intellectuele socialisten die nadachten over de toekomst van het socialisme. Zij hechtten veel belang aan Europese samenwerking, en pleitten voor een socialisme dat Eva Schandevyl omschreef als een socialisme van de derde weg. *Esprit* was ook een pluriforme groep van progressieve katholieke intellectuelen die er naar streefden om de verstarde structuur van de verzuiling open te breken. Dat intellectueel netwerk vormde de voorloper van het latere CRISP (*Centre de recherche et d'information socio-politiques*) (Eva Schandevyl, *Tussen revolutie en conformisme…*, p. 307-308 en 334).

PC	*Parti communiste*
PCC	Politieke Controle Commissie
PM	Patriottische Milities
RCC	Regionale Controle Commissie
SOL	Dienst Solidariteit
SSK	Syndicale Strijd Comités
UDB	*Union démocratique belge*
ULB	*Université libre de Bruxelles*
UGHA	Unie van Hand- en Geestesarbeiders.